

№ 21 • ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2015

ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Μηνιαίο Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων

www.kepe.gr

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Μηνιαίο Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων

Εκδότης:

**ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ**

Συντακτική ομάδα:

Αικατερίνη Τσούμα (Υπεύθυνη Έκδοσης)
Θεόδωρος Τσέκερης (Αναπληρωτής Υπεύθυνος Έκδοσης)
Πρόδρομος Βλάμης
Σωτήρης Παπαϊωάννου
Γεωργία Σκίντζη
Αθανάσιος Χύμης

Διοικητική υποστήριξη -

Πληροφορίες:

Χρήστος Ελευθεριάδης
Τηλ. 210 3676359
Email: greekconomy@kepe.gr

Γλωσσική επιμέλεια-Διορθώσεις:

Ελένη Σουλτανάκη

Παραγωγή ηλεκτρονικής έκδοσης:

ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ Κ. & ΣΙΑ Ε.Ε.

Copyright 2015

ΚΕΝΤΡΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Αμερικής 11, Αθήνα, 106 72,
Τηλ.: +30-210-3676.300, 210-3676.359
Fax: +30-210-3630.122, 210-3611.136

Το περιοδικό **ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ** αναρτάται στον δικτυακό τόπο <http://www.kepe.gr/greekconomy.htm>

Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στα άρθρα είναι των συγγραφέων και δεν αντιπροσωπεύουν αναγκαία γνώμες ή κρίσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Μηνιαίο Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων

№ 21 • ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2015

EDITORIAL 4

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΥΓΚΥΡΙΑΣ 5

Φωτεινή Οικονόμου
Χρήστος Τριαντόπουλος

ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ:
Η ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΤΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ 13

Δημήτρης Κατσίκας
Κυριάκος Φιλίνης

ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ, ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ ΚΑΙ
ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΑ ΕΣΟΔΑ 24

Αθανάσιος Χύμης

Η ΕΓΧΩΡΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΡΕΑΤΟΣ:
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΑΡΙΘΜΟΙ 33

Ιωάννα Ρεζίτη

Στα μέσα του Σεπτεμβρίου του 2015, τα διαθέσιμα, εποχικά διορθωμένα, προσωρινά στοιχεία για την εξέλιξη του πραγματικού ΑΕΠ παραμένουν προς το παρόν ευνοϊκά, καταδεικνύοντας θετικό και μεγαλύτερο της μονάδας ρυθμό ανάπτυξης για το πρώτο εξάμηνο του 2015. Οι οικονομικές επιπτώσεις, εντούτοις, των πλέον πρόσφατων εξελίξεων στην εγχώρια οικονομία, και κυρίως της επιβολής και διατήρησης των ελέγχων στην κίνηση κεφαλαίων για τρίτο συνεχόμενο μήνα, της υπογραφής της συμφωνίας για το τρίτο πρόγραμμα στήριξης της ελληνικής οικονομίας τον περασμένο Αύγουστο, αλλά και της επέκτασης της ήδη παρατεταμένης περιόδου αβεβαιότητας και αστάθειας ενόψει των επικείμενων βουλευτικών εκλογών του Σεπτεμβρίου, αναμένεται να είναι ιδιαίτερα ευρείες και σημαντικές, σε βραχυπρόθεσμο ορίζοντα. Το στοιχείο αυτό αντανακλάται, άλλωστε, και σε μια σειρά δεικτών υψηλής συχνότητας με χαρακτηριστικά προήγησης, που καθίστανται διαθέσιμοι για τους πλέον πρόσφατους μήνες, όπως ορισμένοι συνολικοί αλλά και τομεακοί δείκτες προσδοκιών και εκτιμήσεων.

Εντός του ως άνω πλαισίου, εξακολουθούν να τίθενται γνώριμα πλέον ζητήματα, τα οποία αναμφιβόλως θα διαδραματίσουν θεμελιώδη ρόλο στις όποιες συνθήκες διαμορφωθούν στην εγχώρια οικονομία κατά το αμέσως προσεχές χρονικό διάστημα. Μεταξύ αυτών απαντάται το θέμα της υιοθέτησης ενός ορθολογικού και αποδοτικού οικονομικού μοντέλου με στόχο την επίτευξη μίας μακροχρόνια βιώσιμης ανάπτυξης, με γνώμονα τα ειδικά χαρακτηριστικά και τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής οικονομίας. Καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει και το ζήτημα της εφαρμογής ουσιαστικών και αποτελεσματικών μεταρρυθμίσεων, όπου κάθε συζήτηση περί εξορθολογισμού ενσωματώνει σαφώς το φορολογικό καθεστώς και την πορεία των συνδεδεμένων φορολογικών εσόδων. Αντικείμενο κρίσιμης διερεύνησης παραμένουν, ταυτόχρονα, ζητήματα ανάπτυξης και αξιοποίησης κλάδων, όπως για παράδειγμα η αγορά κρέατος, οι οποίοι μπορούν να συμβάλλουν στην ενίσχυση της εγχώριας παραγωγής και στη διαχρονική υποκατάσταση των εισαγόμενων από εγχωρίως παραγόμενα, ανταγωνιστικά ελληνικά προϊόντα.

Στη βάση των ως άνω θεωρήσεων, το παρόν τεύχος της *Ελληνικής Οικονομίας* παρουσιάζει αρχικά, ως είθισται, τις πλέον πρόσφατες εξελίξεις στο διεθνές και εγχώριο περιβάλλον, καλύπτοντας ένα ιδιαίτερα ευρύ φάσμα οικονομικών παραμέτρων. Στη συνέχεια φιλοξενούνται τρία άρθρα. Το πρώτο εστιάζει στην αδυναμία αναμόρφωσης του μοντέλου ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας κατά τη διάρκεια της κρίσης. Περιγράφει τα κύρια προβλήματα πριν την κρίση, δίνοντας έμφαση στο εσωστρεφές μοντέλο ανάπτυξης της χώρας, και αναφέρεται στις προσπάθειες μετασχηματισμού του, αναλύοντας τα αίτια της αποτυχίας αντιμετώπισης των προβλημάτων και αναμόρφωσής του. Το δεύτερο άρθρο αναφέρεται στις μεταρρυθμίσεις, την εμπιστοσύνη και τα φορολογικά έσοδα, στο ζήτημα των οποίων επιχειρεί να δώσει μια διαφορετική διάσταση. Συνδέει την αύξηση της φορολογίας με την ύφεση, την έλλειψη εμπιστοσύνης στο κράτος με την απώλεια εσόδων, τονίζοντας την αδήριτο ανάγκη για εφαρμογή ουσιαστικών μεταρρυθμίσεων και προβαίνοντας σε προτάσεις με τελικό στόχο τη βιώσιμη αύξηση των φορολογικών εσόδων. Το τρίτο άρθρο αναλύει την εγχώρια αγορά κρέατος με λεπτομερή στοιχεία και αριθμούς ανά κατηγορία σε όρους παραγωγής, κατανάλωσης και εισαγωγών. Τονίζοντας τη διατροφική σημασία του προϊόντος και την οικονομική σπουδαιότητα του τομέα, εστιάζει στο βαθμό αυτάρκειας στις επιμέρους κατηγορίες, αξιολογεί τις προοπτικές της ευρωπαϊκής αγοράς κρέατος και διερευνά τις δυνατότητες της εγχώριας κρεατοπαραγωγικής κτηνοτροφίας.

Αικατερίνη Τσούμα
Ερευνήτρια ΚΕΠΕ

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΥΓΚΥΡΙΑΣ

Φωτεινή Οικονόμου και Χρήστος Τριαντόπουλος, Ερευνητές ΚΕΠΕ

Η παρούσα συνοπτική ανάλυση αποτελεί, επί της ουσίας, μία επισκόπηση των εξελίξεων και μεταβολών σε βασικά οικονομικά μεγέθη και δείκτες, όπως αυτές παρατίθενται και δημοσιοποιούνται από εθνικούς και διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς, ενώ, στο πλαίσιο της ανάλυσης, παρουσιάζονται και συγκεκριμένες μελέτες από υψηλού επιπέδου ερευνητικούς οργανισμούς, συνεισφέροντας στην ευρύτερη συζήτηση για τις διεθνείς και εγχώριες οικονομικές εξελίξεις. Στα σημεία όπου παρατίθενται οι εκτιμήσεις του ΚΕΠΕ υπάρχει ρητή αναφορά, καθώς είναι σημαντικό στην παρούσα επισκόπηση να καθίστανται διακριτές οι εκτιμήσεις κάθε ερευνητικού φορέα.

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Οι αναπτυσσόμενες οικονομίες συνέχισαν να προσελκύουν επενδυτές και επέκτειναν το μερίδιό τους στις παγκόσμιες εισροές άμεσων ξένων επενδύσεων (ΑΞΕ) το 2014. Σύμφωνα με το World Investment Report 2015 της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (UNCTAD), οι αναπτυσσόμενες αγορές επέτυχαν το υψηλότερο επίπεδο εισροών το 2014 στα 681 δισ. δολάρια (φτάνοντας το 55% των παγκόσμιων εισροών), σημειώνοντας 2% αύξηση σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Η Κίνα έγινε η πρώτη χώρα προορισμός ΑΞΕ για το 2014 με 129 δισ. δολάρια, αφήνοντας τις ΗΠΑ στην τρίτη θέση με μόλις 92 δισ. δολάρια από 231 δισ. δολάρια το 2013. Τις πέντε πρώτες θέσεις συμπληρώνουν το Χονγκ Κονγκ (103 δισ. δολάρια), το Ην. Βασίλειο (72 δισ. δολάρια) και η Σιγκαπούρη (68 δισ. δολάρια). Συνολικά, οι παγκόσμιες εισροές ΑΞΕ μειώθηκαν κατά 16,3% το 2014 στα 1,23 τρισ. δολάρια, από 1,47 τρισ. δολάρια το 2013¹. Η έκθεση αποδίδει αυτή τη μεταβολή κυρίως στην αστάθεια της παγκόσμιας οικονομίας, την αβεβαιότητα της πολιτικής για τους επενδυτές και τον αυξημένο γεωπολιτικό κίνδυνο, ενώ μέρος των νέων επενδύσεων αντισταθμίστηκαν από ορισμένες μεγάλες αποεπενδύσεις. Παρά το γεγονός ότι οι προοπτικές για τις ΑΞΕ παραμένουν αβέβαιες, αναμένεται ανάκαμψη το 2015 κατά 11% στα 1,4 τρισ. δολάρια και θα μπορούσαν να φτάσουν τα 1,5 τρισ. δολάρια και 1,7 τρισ. δολάρια το 2016 και 2017, αντίστοιχα. Σημειώνεται, μάλιστα, ότι τα δεδομένα των πρώτων μηνών του 2015 είναι συνεπή με αυτές τις εκτιμήσεις, οι οποίες βασίζονται στην ευνοϊκή επίδραση από την ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης στις ανεπτυγμένες οικονομίες, στη μείωση των τιμών του πετρελαίου και τη νομισματική πολιτική που βοηθά στα μέτρα απελευθέρωσης και προώθησης των επενδύσεων. Από την άλλη πλευρά, οικονομικοί και πολιτικοί κίνδυνοι θα μπορούσαν να διαταράξουν την αναμενόμενη ανάκαμψη των ΑΞΕ.

Αναφορικά με την ανάπτυξη στην Ευρωζώνη, ελαφρά βελτιωμένη είναι η εκτίμηση της Eurostat για το δεύτερο τρίμηνο του 2015, με τον εποχικά προσαρμοσμένο ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ στο 0,4% (ως προς το πρώτο τρίμηνο του 2015), έναντι της πρώτης εκτίμησης για 0,3%. Συγκριτικά με το δεύτερο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, ο ρυθμός ανάπτυξης είναι στο 1,5% για την Ευρωζώνη και στο 1,9% για την ΕΕ28. Όλα τα κράτη-μέλη για τα οποία υπάρχουν διαθέσιμα στοι-

1. Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (UNCTAD). http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2015_en.pdf.

χεία σημείωσαν αύξηση του ΑΕΠ, με μοναδική εξαίρεση τη Γαλλία, η οποία έμεινε στάσιμη. Τη μεγαλύτερη ανάπτυξη σημείωσαν η Λετονία (1,2%), η Μάλτα (1,1%), η Τσεχία, η Ισπανία και η Σουηδία (1% και για τις τρεις χώρες), ενώ ο χαμηλότερος ρυθμός ανάπτυξης της τάξης του 0,1% καταγράφεται για την Ολλανδία, την Αυστρία και τη Ρουμανία (Βλ. Πίνακα 1)². Την ίδια στιγμή, οι ΗΠΑ σημείωσαν ανάπτυξη 0,9% το δεύτερο τρίμηνο του 2015 σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και 2,7% σε σχέση με το προηγούμενο έτος.

Πίνακας 1
Ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ στην Ευρωζώνη και την ΕΕ28

	Ποσοστιαία μεταβολή ως προς το προηγούμενο τρίμηνο				Ποσοστιαία μεταβολή ως προς το προηγούμενο έτος			
	2014		2015		2014		2015	
	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2
Ευρωζώνη	0,3	0,4	0,5	0,4	0,8	0,9	1,2	1,5
ΕΕ28	0,4	0,5	0,5	0,4	1,3	1,5	1,7	1,9
Βέλγιο	0,3	0,2	0,4	0,4	1,0	1,0	1,0	1,3
Βουλγαρία	0,4	0,4	0,9	0,5	1,5	1,3	2,0	2,2
Τσεχία	0,5	0,5	2,4	1,0	2,3	1,3	4,0	4,4
Δανία	0,7	0,3	0,5	0,2	1,2	1,4	1,7	1,8
Γερμανία	0,2	0,6	0,3	0,4	1,2	1,5	1,1	1,6
Εσθονία	0,3	1,5	-0,6	0,7	2,7	3,2	1,6	1,9
Ιρλανδία	1,4	1,2	1,4	-	4,2	5,9	6,1	-
Ελλάδα	0,9	-0,2	0,1	0,9	1,4	1,4	0,6	1,6
Ισπανία	0,5	0,7	0,9	1,0	1,6	2,0	2,7	3,1
Γαλλία	0,2	0,1	0,7	0,0	0,2	0,1	0,9	1,0
Κροατία	0,4	0,0	0,2	0,7	-0,3	0,3	0,2	1,4
Ιταλία	-0,1	0,0	0,4	0,3	-0,5	-0,4	0,2	0,7
Κύπρος	-0,8	-0,2	1,2	0,5	-2,1	-1,6	0,1	0,8
Λετονία	0,5	0,5	0,4	1,2	2,3	2,1	2,0	2,7
Λιθουανία	0,5	0,7	-0,5	0,7	2,7	2,6	1,6	1,4
Λουξεμβούργο	2,2	2,2	0,7	-	5,2	8,5	4,9	-
Ουγγαρία	0,6	0,7	0,7	0,5	3,5	3,2	3,2	2,5
Μάλτα	1,4	1,3	0,8	1,1	3,7	4,8	4,5	4,8
Ολλανδία	0,4	0,9	0,6	0,1	1,2	1,6	2,5	2,0
Αυστρία	0,0	-0,2	0,7	0,1	0,4	-0,2	0,3	0,7
Πολωνία	0,9	0,8	1,0	0,9	3,4	3,5	3,4	3,6
Πορτογαλία	0,2	0,4	0,4	0,4	1,2	0,6	1,5	1,5
Ρουμανία	1,3	0,9	1,4	0,1	2,9	2,6	3,8	3,7
Σλοβενία	0,7	0,4	0,7	0,7	3,5	2,4	2,9	2,5
Σλοβακία	0,7	0,7	0,8	0,8	2,5	2,6	2,9	3,1
Φινλανδία	-0,1	-0,1	0,0	0,2	-0,7	-0,5	0,0	0,0
Σουηδία	0,6	0,9	0,4	1,0	2,6	2,6	2,6	2,9
Ην. Βασίλειο	0,7	0,8	0,4	0,7	3,0	3,4	2,9	2,6

Πηγή: Eurostat (2015).

Σημείωση: Εποχικά προσαρμοσμένα στοιχεία.

2. Τα στοιχεία είναι διαθέσιμα στον διαδικτυακό τόπο της Eurostat: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6940166/2-14082015-AP-EN.pdf/660ae7cb-bb7d-4905-a78f-64034b4b659b>.

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι ο εποχικά προσαρμοσμένος δείκτης λιανικού εμπορίου αυξήθηκε στην Ευρωζώνη κατά 0,4% και στην ΕΕ28 κατά 0,3% τον Ιούλιο του 2015 σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα. Η μεταβολή αυτή αντιστοιχεί σε αύξηση 2,7% για την Ευρωζώνη και 3,3% για την ΕΕ28 σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Από την άλλη πλευρά, η βιομηχανική παραγωγή (εξαιρουμένων των κατασκευών, με εποχική προσαρμογή) σημείωσε μείωση 0,4% στην Ευρωζώνη και 0,2% στην ΕΕ28 τον Ιούνιο σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα και 1,2% και 1,7%, αντίστοιχα, σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Επιπλέον, μείωση σημείωσε το εποχικά προσαρμοσμένο ποσοστό ανεργίας στην Ευρωζώνη στο 10,9% και στην ΕΕ28 στο 9,5% τον Ιούλιο του 2015 από 11,1% και 9,6%, αντίστοιχα, τον προηγούμενο μήνα και 11,6% και 10,2%, αντίστοιχα, το προηγούμενο έτος. Το επίπεδο αυτό είναι το χαμηλότερο που έχει σημειωθεί από τον Φεβρουάριο του 2012 στην Ευρωζώνη και από τον Ιούνιο του 2011 στην ΕΕ28. Επιπλέον, ο δείκτης οικονομικού κλίματος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής βελτιώθηκε ελαφρά τον Αύγουστο φτάνοντας τις 104,2 μονάδες (+0,2) για την Ευρωζώνη και τις 107 μονάδες (+0,4) για την ΕΕ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

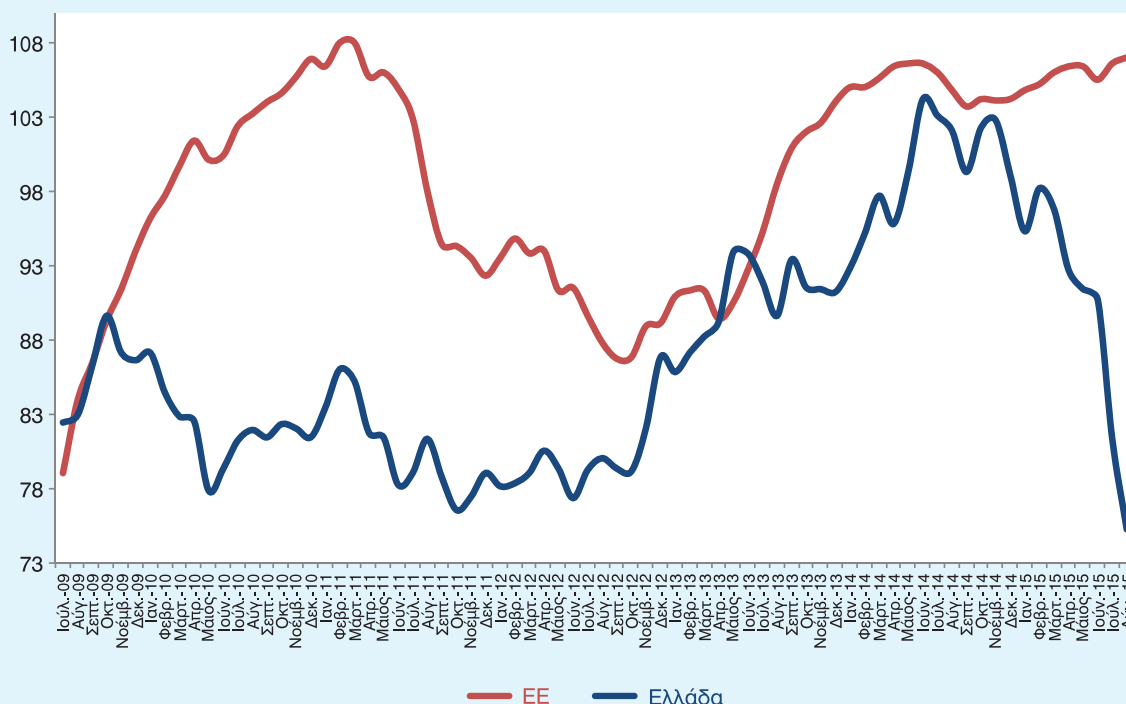
Η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε μία κρίσιμη καμπή, όπου η εγχώρια οικονομική δραστηριότητα θα επηρεαστεί τόσο από το καθεστώς περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων και τις τραπεζικές συναλλαγές, όσο και από τις πολιτικές εξελίξεις, λόγω της δεύτερης εκλογικής αναμέτρησης εντός του ιδίου έτους. Οι εν λόγω επιπτώσεις αναμένεται να επιδράσουν δυσμενώς στην εικόνα που προκύπτει από τα αποτελέσματα του πρώτου εξαμήνου του έτους, που, αν και δεν ανταποκρίθηκαν στις αρχικές προβλέψεις, παρέμειναν σε θετικό πρόσημο. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα εποχικά και ημερολογιακά διορθωμένα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, το δεύτερο τρίμηνο του 2015 ο ρυθμός ανάπτυξης σε ετήσια βάση διαμορφώθηκε στο 1,6%, ως αποτέλεσμα, κυρίως, της αύξησης της κατανάλωσης κατά τους τελευταίους μήνες του εξαμήνου, ενώ η αντίστοιχη επίδοση κατά το πρώτο τρίμηνο του έτους διαμορφώθηκε στο 0,6%. Για το σύνολο του έτους, ωστόσο, οι τρέχουσες εκτιμήσεις παραμένουν ότι η εγχώρια οικονομική δραστηριότητα θα επιστρέψει σε ύφεση, το βάθος της οποίας θα καθοριστεί από το εύρος των επιπτώσεων από τις προαναφερθείσες καταστάσεις.

Ο δείκτης οικονομικού κλίματος για τον Αύγουστο του 2015, σύμφωνα με τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, συνέχισε τη ραγδαία επιδείνωση των τελευταίων μηνών. Συγκεκριμένα, ο εν λόγω δείκτης διαμορφώθηκε στις 75,2 μονάδες έναντι 81,3 μονάδων, ενώ σε σχέση με το Νοέμβριο του 2014 –οπότε και ο δείκτης είχε διαμορφωθεί στις 102,8 μονάδες– η μείωση φτάνει τις 27,2 μονάδες. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ωστόσο, έχει η σύγκριση του δείκτη οικονομικού κλίματος της Ελλάδας με τον αντίστοιχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς με βάση τα στοιχεία του Αυγούστου του 2015 προκύπτει μία απόκλιση που ξεπερνά τις 31 μονάδες, καθώς ο δείκτης για το σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης διαμορφώθηκε τον Αύγουστο του 2015 στις 107 μονάδες (Διάγραμμα 1). Πρόκειται, ειδικότερα, για τη μεγαλύτερη απόκλιση μεταξύ Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, οπότε και άρχισε η μέτρηση του εν λόγω δείκτη.

Η εικόνα συρρίκνωσης στη βιομηχανία συνεχίζεται, καθώς σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, τον Ιούνιο του 2015 ο γενικός δείκτης κύκλου εργασιών στη βιομηχανία, για το σύνολο της εγχώριας και εξωτερικής αγοράς, παρουσίασε μείωση κατά 13,4% σε σχέση με τον αντίστοιχο μήνα του 2014. Ο μέσος γενικός δείκτης του δωδεκαμήνου Ιουλίου 2014-Ιουνίου 2015, σε σύγκριση με τον ίδιο δείκτη του δωδεκαμήνου Ιουλίου 2013-Ιουνίου 2014, παρουσίασε μείωση κατά 4,0%.

Αναφορικά με τον κλάδο της μεταποίησης, ο εποχικά προσαρμοσμένος δείκτης υπευθύνων προμηθειών (Purchasing Managers' Index - PMI), σύμφωνα με τα στοιχεία της Markit, αντανakλά και

Διάγραμμα 1
Δείκτης οικονομικού κλίματος, Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση (2009-2015)

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015).

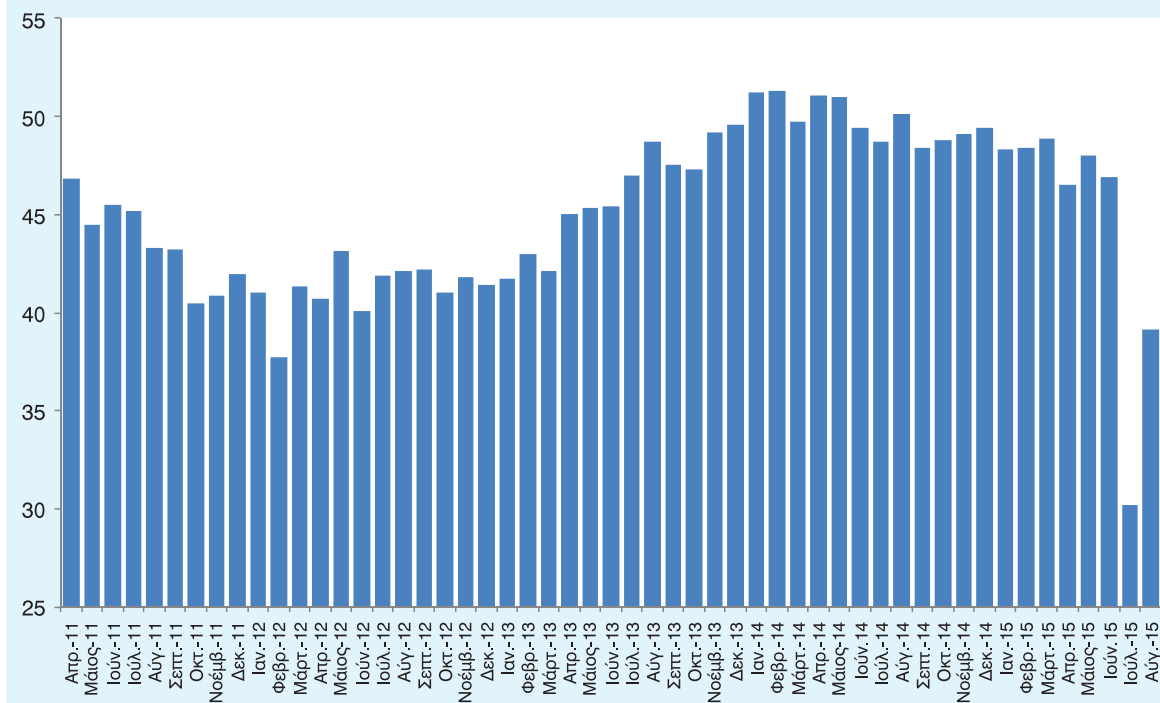
τον Αύγουστο του 2015 μία μεγάλη συρρίκνωση της εγχώριας παραγωγής λόγω, όπως σημειώνεται, της πρωτοφανούς υποχώρησης των νέων παραγγελιών και των ευρύτερων δυσκολιών. Συγκεκριμένα, ο εν λόγω δείκτης, αν και σε υψηλότερο επίπεδο από τον Ιούλιο, διαμορφώθηκε στις 39,1 μονάδες, επίπεδο το οποίο είναι αρκετά χαμηλότερο από το σημείο αναφοράς των 50,0 μονάδων –που είναι και το σημείο μηδενικής μεταβολής της παραγωγής (Διάγραμμα 2). Επιπρόσθετα, όπως σημειώνεται από την Markit, οι περιορισμοί στην κίνηση κεφαλαίων αποτέλεσαν έναν από τους λόγους για την περαιτέρω αύξηση του κόστους εισροών τον Αύγουστο, ενώ, σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας «[...] για πέμπτο συνεχή μήνα, τα επίπεδα απασχόλησης μειώθηκαν στον ελληνικό μεταποιητικό τομέα [...]»³.

Η ανεργία τον Ιούνιο του 2015 αυξήθηκε σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ, το εποχικά διορθωμένο ποσοστό ανεργίας διαμορφώθηκε τον Ιούνιο του 2015 στο 25,2%, έναντι 25,0% τον Μάιο του 2015 και 26,6% τον Ιούνιο του 2014. Ειδικότερα, το σύνολο των απασχολουμένων κατά τον Ιούνιο του 2015 εκτιμάται ότι ανήλθε σε 3.584.973 άτομα, παρουσιάζοντας μείωση κατά 42.125 άτομα ή 1,2% σε σχέση με τον Μάιο του 2015, ενώ σε σχέση με τον Ιούνιο του 2014 παρουσιάστηκε αύξηση κατά 40.395 άτομα ή 1,1%. Οι άνεργοι ανήλθαν σε 1.204.844 άτομα, σημειώνοντας μείωση κατά 81.474 άτομα ή 6,3% σε σχέση με τον Ιούνιο του 2014 και κατά 2.609 άτομα ή μείωση κατά 0,2% σε σχέση με τον Μάιο του 2015.

3. Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο της Markit:
<http://www.markiteconomics.com/Survey//PressRelease.mvc/d710146ac83547228b33990d0c4de519>.

Διάγραμμα 2
Δείκτης υπευθύνων προμηθειών (PMI)

Πηγή: Markit (2015).

Όσον αφορά στο διεθνές εμπόριο, σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος, το πρώτο εξάμηνο του 2015 το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παρέμεινε αρνητικό και το έλλειμμα διαμορφώθηκε στα 1.723 εκατ. ευρώ, το οποίο και είναι κατά 372 εκατ. ευρώ μεγαλύτερο από το αντίστοιχο του πρώτου εξαμήνου του 2014. Το εμπορικό ισοζύγιο κατά το ίδιο εξάμηνο ήταν ελλειμματικό, αν και χαμηλότερο από το αντίστοιχο του 2014, και διαμορφώθηκε στα 8.115 εκατ. ευρώ. Ειδικότερα, το πρώτο εξάμηνο του 2015, οι εξαγωγές αγαθών μειώθηκαν σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του 2014 κατά 1.218 εκατ. ευρώ, λόγω, κυρίως, των εξελίξεων στον κλάδο των καυσίμων, ενώ αντιστοίχως οι εισαγωγές αγαθών μειώθηκαν κατά 2.104 εκατ. ευρώ. Η συνεισφορά των υπηρεσιών ήταν θετική, καθώς το πρώτο εξάμηνο του 2015 το πλεόνασμα διαμορφώθηκε στα 6.669 εκατ. ευρώ, πλησιάζοντας τα επίπεδα του αντίστοιχου του 2014.

Επιπλέον, το ταξιδιωτικό ισοζύγιο παρουσίασε πλεόνασμα 3.112 εκατ. ευρώ το πρώτο εξάμηνο του 2015, αυξημένο κατά 9,5% σε σχέση με το πρώτο εξάμηνο του 2014. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται στη μεγαλύτερη αύξηση των ταξιδιωτικών εισπράξεων κατά 8,2% (κυρίως λόγω της αύξησης των αφίξεων κατά 20,8%, καθώς η μέση δαπάνη ανά ταξίδι μειώθηκε κατά 10%) σε σύγκριση με την αύξηση των ταξιδιωτικών πληρωμών κατά 4,3%. Την ίδια περίοδο, οι καθαρές απαιτήσεις των κατοίκων από άμεσες επενδύσεις στο εξωτερικό αυξήθηκαν κατά 143 εκατ. ευρώ (-40,9% σε σχέση με το πρώτο εξάμηνο του 2014), ενώ και οι άμεσες επενδύσεις μη κατοίκων στην Ελλάδα αυξήθηκαν κατά 84 εκατ. ευρώ (-91,8% σε σχέση με το πρώτο εξάμηνο του 2014).

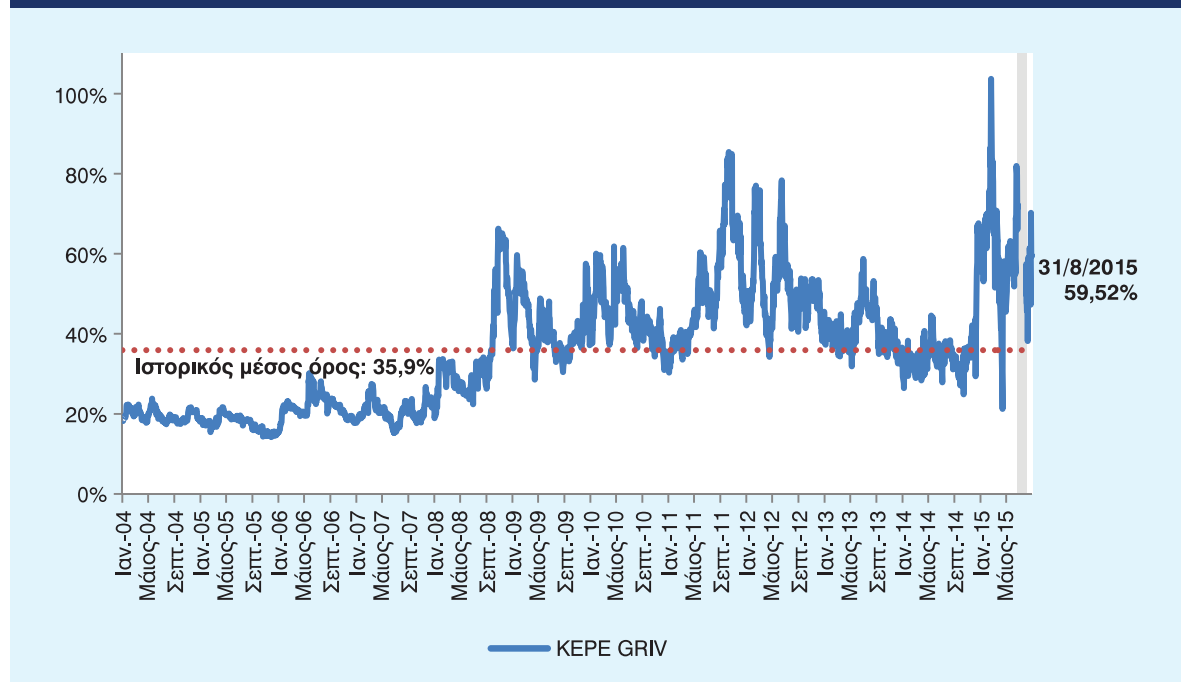
Η πορεία της χρηματιστηριακής αγοράς μετά τη λήξη της αναστολής διαπραγματεύσεως των κινητών αξιών ήταν πτωτική, με τον Γενικό Δείκτη του Χρηματιστηρίου Αθηνών (ΧΑ) να σημειώνει απώλειες της τάξης του -21,73%, από τις 797,52 μονάδες στις 26/6/2015 στις 624,2 μονάδες στις

31/8/2015. Σύμφωνα με το Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο (AXIANumbers) του ΧΑ, η συνολική κεφαλαιοποίηση του ΧΑ τον Αύγουστο έκλεισε στα 29,9 δισ. ευρώ από 40,99 δισ. ευρώ τον Ιούνιο, σημειώνοντας πτώση της τάξης του 27,1% σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα (εάν δεν ληφθεί υπόψη η κεφαλαιοποίηση που κατέχει το ΤΧΣ, η πτώση φτάνει το 17,5%) και μείωση 55,2% σε σχέση με την κεφαλαιοποίηση του Αυγούστου 2014, η οποία έφτανε τα 66,76 δισ. ευρώ. Επιπλέον, η συνολική αξία συναλλαγών τον Αύγουστο έφτασε τα 0,90 δισ. ευρώ, σημειώνοντας πτώση 51,2% σε σχέση με τον Ιούνιο και 54,7% σε σχέση με τον Αύγουστο του προηγούμενου έτους.

Το γενικότερο επενδυτικό κλίμα και η αβεβαιότητα για την πορεία της χρηματιστηριακής αγοράς αποτυπώνεται και στον δείκτη τεκμαρτής μεταβλητότητας ΚΕΠΕ GRIV⁴, ο οποίος έφτασε το 59,52% στις 31/8/2015 από το 72,24% που σημείωσε στις 26/6/2015, την τελευταία ημέρα του Ιουνίου που ήταν ανοιχτή η χρηματιστηριακή αγορά. Η μέση μηνιαία τιμή του δείκτη μειώθηκε σε 55,10% από 64,23% τον Ιούνιο (βλ. Διάγραμμα 3). Ο δείκτης διατηρείται σε υψηλότερα του ιστορικού μέσου όρου επίπεδα, ο οποίος αυξήθηκε ελαφρά φτάνοντας πλέον το 35,9%.

Αναφορικά με τη ρευστότητα του εγχώριου τραπεζικού συστήματος, το καθεστώς περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων και τις τραπεζικές συναλλαγές περιόρισε αισθητά την τάση μείωσης των καταθέσεων τον Ιούλιο του 2015. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, στο τέλος του Ιουλίου του 2015 το σύνολο των καταθέσεων και γeros στο εγχώριο τραπεζικό σύστημα δια-

Διάγραμμα 3
Πορεία του δείκτη ΚΕΠΕ GRIV (2/1/2004-31/8/2015)

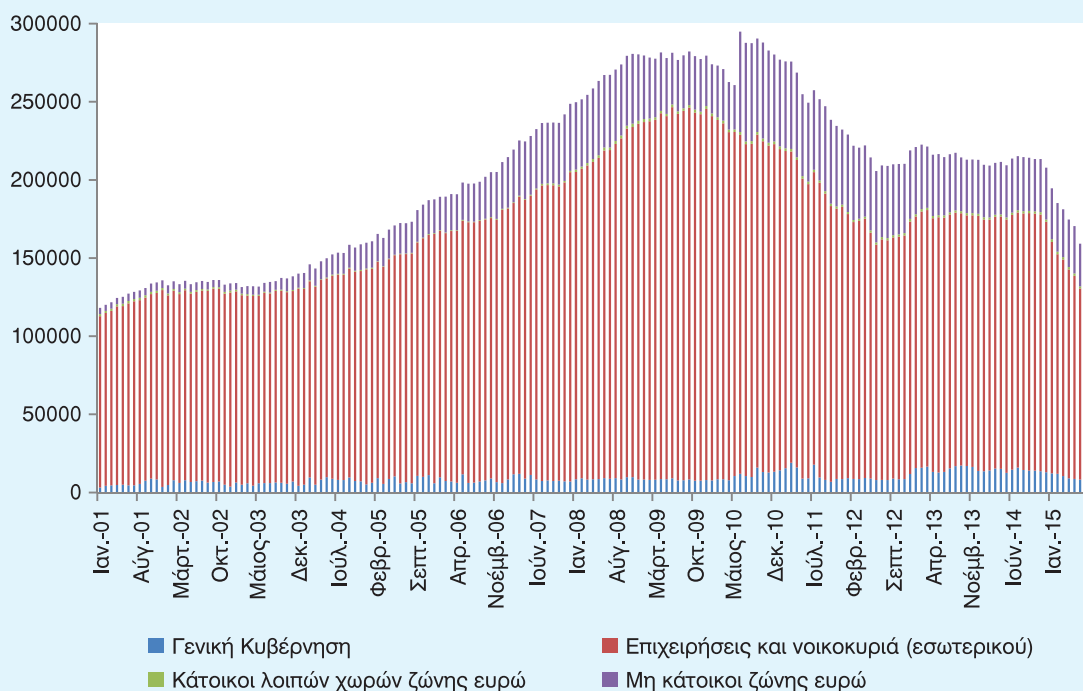
Σημείωση: Δεν υπάρχουν δεδομένα για την περίοδο 29/6/2015-31/7/2015 λόγω της αναστολής διαπραγμάτευσης όλων των παραγώγων που διαπραγματεύονται στην Αγορά Παραγώγων, σε συνέχεια της τραπεζικής αργίας.

Πηγή: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, Σεπτέμβριος 2015.

4. Ο δείκτης κατασκευάστηκε από το ΚΕΠΕ σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Πατρών και τον Καθηγητή κ. Κ. Συριόπουλο.

Διάγραμμα 4

Πορεία των καταθέσεων και γeros, υπόλοιπα τέλους περιόδου σε εκατ. ευρώ (Ιαν. 2001-Ιούλ. 2015)

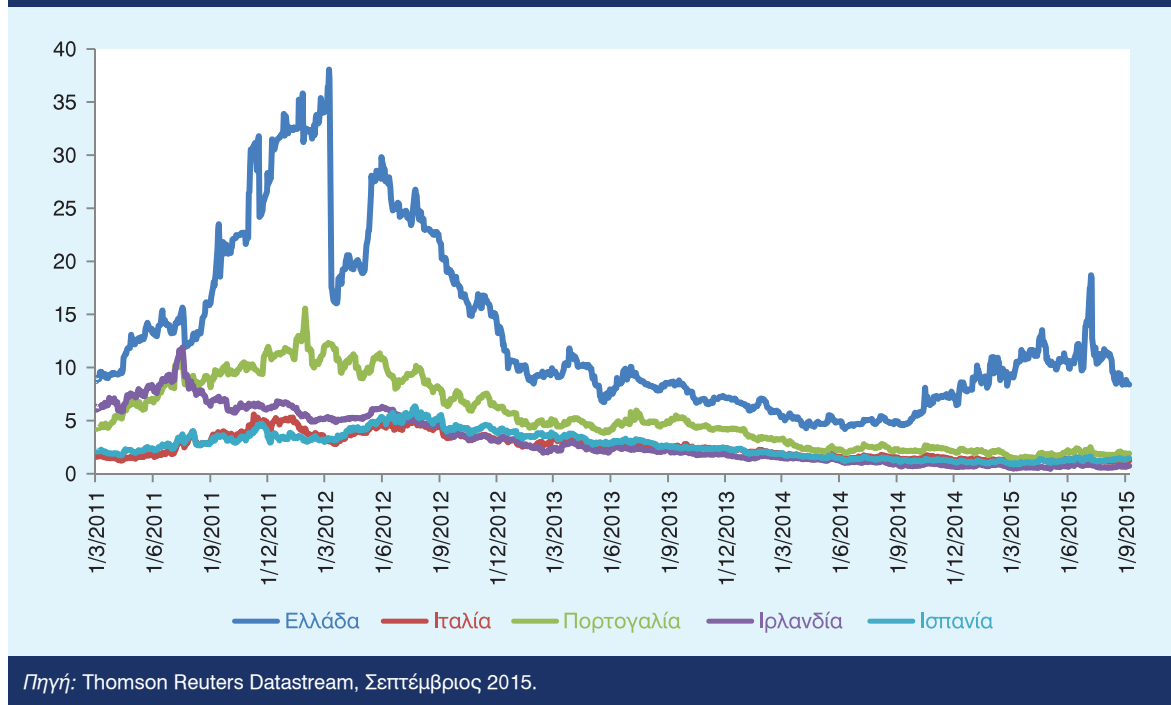
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (2015).

μορφώθηκε στα 157,86 δισ. ευρώ από 159,25 δισ. ευρώ τον Ιούνιο. Ο δωδεκάμηνος ρυθμός μεταβολής φτάνει το -29,1%. Το σύνολο των καταθέσεων και γeros βρίσκεται πλέον κοντά στο επίπεδο του Νοεμβρίου 2004, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 4, με το μεγαλύτερο μέρος της μείωσης να οφείλεται, κυρίως, στη μείωση των καταθέσεων εγχώριων επιχειρήσεων και νοικοκυριών.

Το επίπεδο του διαφορικού επιτοκίου των 10ετών ομολόγων του ελληνικού Δημοσίου (σε σχέση με το γερμανικό), αποκλιμακώθηκε σταδιακά τον Αύγουστο φτάνοντας στις 31/8/2015 τις 849 μονάδες βάσης και στις 7/9/2015 τις 840 μονάδες βάσης από 1.149 στις 31/7/2015. Τα επίπεδα αυτά παραμένουν σε απόσταση από τα αντίστοιχα άλλων ευρωπαϊκών οικονομιών, καθώς το αντίστοιχο spread στις 7/9/2015 ήταν για την Ιταλία στις 122 μονάδες βάσης, για την Πορτογαλία στις 190 μονάδες βάσης, για την Ιρλανδία στις 75 μονάδες βάσης και για την Ισπανία στις 147 μονάδες βάσης (Διάγραμμα 5).

Όσον αφορά στην κατάσταση στα δημόσια οικονομικά, σύμφωνα με το Δελτίο Εκτέλεσης του Κρατικού Προϋπολογισμού του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, κατά το πρώτο επτάμηνο του 2015, σε τροποποιημένη ταμειακή βάση, καταγράφηκε έλλειμμα στο ισοζύγιο του Κρατικού Προϋπολογισμού ύψους 840 εκατ. ευρώ έναντι ελλείμματος 1.736 εκατ. ευρώ το αντίστοιχο διάστημα του 2014 και στόχου για έλλειμμα 1.375 εκατ. ευρώ. Το πρωτογενές αποτέλεσμα διαμορφώθηκε σε πλεόνασμα ύψους 3.712 εκατ. ευρώ, έναντι πρωτογενούς πλεονάσματος 2.279 εκατ. ευρώ για την ίδια περίοδο το 2014 και στόχου για πρωτογενές πλεόνασμα 2.988 εκατ. ευρώ. Η εν λόγω δημοσιονομική κατάσταση είναι αποτέλεσμα της σημαντικής συγκράτησης των δημοσίων δαπανών, καθώς οι δαπάνες του Κρατικού Προϋπολογισμού ανήλθαν στα 27.714 εκατ. ευρώ και παρουσιάζονται μειωμένες κατά 4.477 εκατ. ευρώ έναντι του στόχου (32.191 εκατ. ευρώ), ενώ όπως είχε σημειωθεί από το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους και στο προηγούμενο σχετικό δελτίο «[...] το μειωμένο ύψος των δα-

Διάγραμμα 5
Spread 10ετών ομολόγων του Δημοσίου κρατών-μελών της Ευρωζώνης σε σχέση με το αντίστοιχο ομόλογο της Γερμανίας (1/3/2011-7/9/2015)

Πηγή: Thomson Reuters Datastream, Σεπτέμβριος 2015.

πανών του κρατικού προϋπολογισμού οφείλεται κυρίως στον επαναπροσδιορισμό του ταμειακού προγραμματισμού με βάση τις επικρατούσες περιοριστικές ταμειακές συνθήκες. Εκτιμάται ότι μετά την ομαλοποίηση των ταμειακών συνθηκών, οι δαπάνες θα επανέλθουν στα επίπεδα των στόχων του προϋπολογισμού [...]». Η κατάσταση είναι, όμως, διαφορετική στο σκέλος των δημοσίων εσόδων, όπου παρουσιάζεται υστέρηση, καθώς τα καθαρά έσοδα του Τακτικού Προϋπολογισμού ανήλθαν σε 24.839 εκατ. ευρώ, μειωμένα κατά 4.097 εκατ. ευρώ ή 14,2 % έναντι του στόχου.

Σε επίπεδο δημοσίων οικονομικών Γενικής Κυβέρνησης, σύμφωνα με το Δελτίο Γενικής Κυβέρνησης του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, το πρώτο επτάμηνο του 2015 το πρωτογενές πλεόνασμα, σε ενοποιημένη βάση, διαμορφώθηκε στα 2.353 εκατ. ευρώ, παρουσιάζοντας μείωση κατά περίπου 18% σε σχέση με το αντίστοιχο αποτέλεσμα της ίδιας περιόδου του 2014, οπότε και το πρωτογενές πλεόνασμα είχε διαμορφωθεί στα 2.868 εκατ. ευρώ. Το μεγαλύτερο μέρος της εν λόγω απόκλισης αποτυπώνεται στους υποτομείς της Κεντρικής Κυβέρνησης εκτός Κρατικού Προϋπολογισμού, όπου η απόκλιση σε σχέση με την επίδοση του Ιουλίου του 2014 διαμορφώνεται σε 1.206 εκατ. ευρώ, και των Οργανισμών Κοινωνικής Ασφάλισης, όπου η απόκλιση σε σχέση με την επίδοση του Ιουλίου του 2014 διαμορφώνεται σε 917 εκατ. ευρώ. Παράλληλα, οι ληξιπρόθεσμες οφειλές της Γενικής Κυβέρνησης προς ιδιώτες αυξήθηκαν τον Ιούλιο του 2015 κατά 364 εκατ. ευρώ σε σύγκριση με τον Ιούνιο του 2015 και κατά 1.940 εκατ. ευρώ από την αρχή του 2015, φτάνοντας τα 5 δισ. ευρώ, ενώ τον Ιούλιο του 2015 οι εκκρεμείς επιστροφές φόρων διαμορφώθηκαν στα 781 εκατ. ευρώ.

Το δημόσιο χρέος της Κεντρικής Διοίκησης, σύμφωνα με το Δελτίο Γενικής Κυβέρνησης του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, διαμορφώθηκε τον Ιούλιο του 2015 στα 313,8 δισ. ευρώ, μειωμένο κατά περίπου 400 εκατ. ευρώ σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα, ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι το χρέος της Κεντρικής Διοίκησης επιβαρύνθηκε κατά το πρώτο επτάμηνο του 2015 από τις αλλαγές στις συναλλαγματικές ισοτιμίες κατά 573 εκατ. ευρώ.

ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: Η ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

*Δημήτρης Κατσίκας, Λέκτορας Εθνικού
και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών,
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης,
Υπεύθυνος του Παρατηρητηρίου για την Κρίση του ΕΛΙΑΜΕΠ*

*Κυριάκος Φιλίνης, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής
του Παρατηρητηρίου για την Κρίση του ΕΛΙΑΜΕΠ*

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πρόσφατη οικονομική κρίση ανέδειξε τα όρια του μοντέλου ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, βασιζόμενου στην υψηλή κατανάλωση και το δανεισμό. Τα προγράμματα προσαρμογής της οικονομίας που εφαρμόστηκαν την περίοδο 2010-2014 αποσκοπούσαν, μεταξύ άλλων, στη διόρθωση των εν λόγω αδυναμιών, προσδίδοντας της έναν πιο εξωστρεφή προσανατολισμό. Έως τώρα όμως, οι μεταρρυθμιστικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν δε φαίνεται να αποδίδουν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Οι λόγοι αδυναμίας μετασχηματισμού του μοντέλου ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας προς μία δυναμικά εξωστρεφή κατεύθυνση είναι πολλοί και αφορούν τόσο τις ιδιαιτερότητες της οικονομίας, όσο και τα χαρακτηριστικά, αλλά και την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων που προωθήθηκαν. Στόχος του παρόντος κειμένου είναι να παρουσιάσει στοιχεία που καταδεικνύουν την αποτυχία αναμόρφωσης του μοντέλου ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας κατά τη διάρκεια της κρίσης.

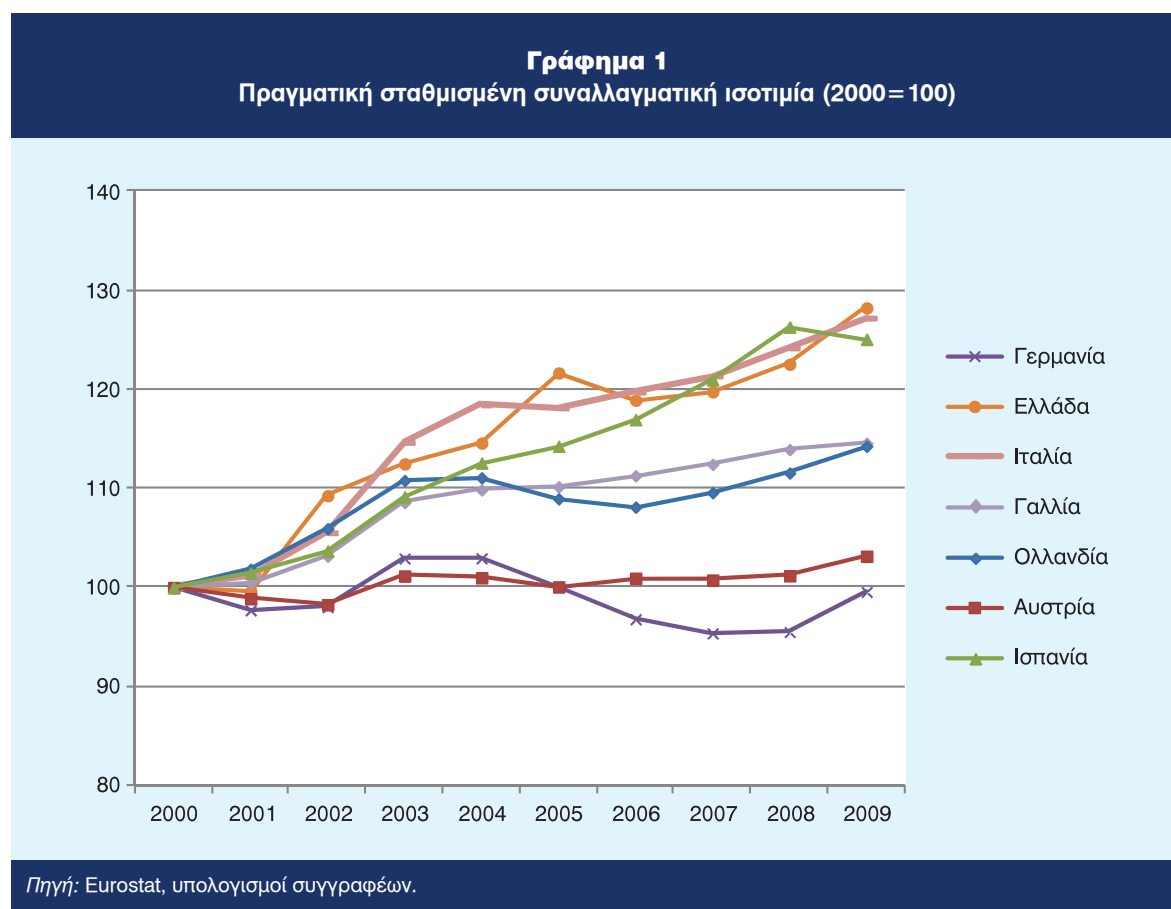
Στην ενότητα που ακολουθεί (*δεύτερη ενότητα*) παρουσιάζονται τα βασικότερα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας πριν την κρίση, δίνοντας έμφαση στο εσωστρεφές μοντέλο ανάπτυξής της. Ακολούθως αναδεικνύεται, με τη χρήση ποσοτικών στοιχείων του ισοζυγίου πληρωμών, αλλά και του συστήματος «ΕΡΓΑΝΗ» για τις ροές μισθωτής απασχόλησης, το γεγονός ότι, παρά τις προσπάθειες των τελευταίων ετών για το μετασχηματισμό του εν λόγω μοντέλου, τα αποτελέσματα δεν είναι ενθαρρυντικά (*τρίτη ενότητα*). Το κείμενο ολοκληρώνεται με μια ενότητα συμπερασμάτων.

2. ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΤΟΥ

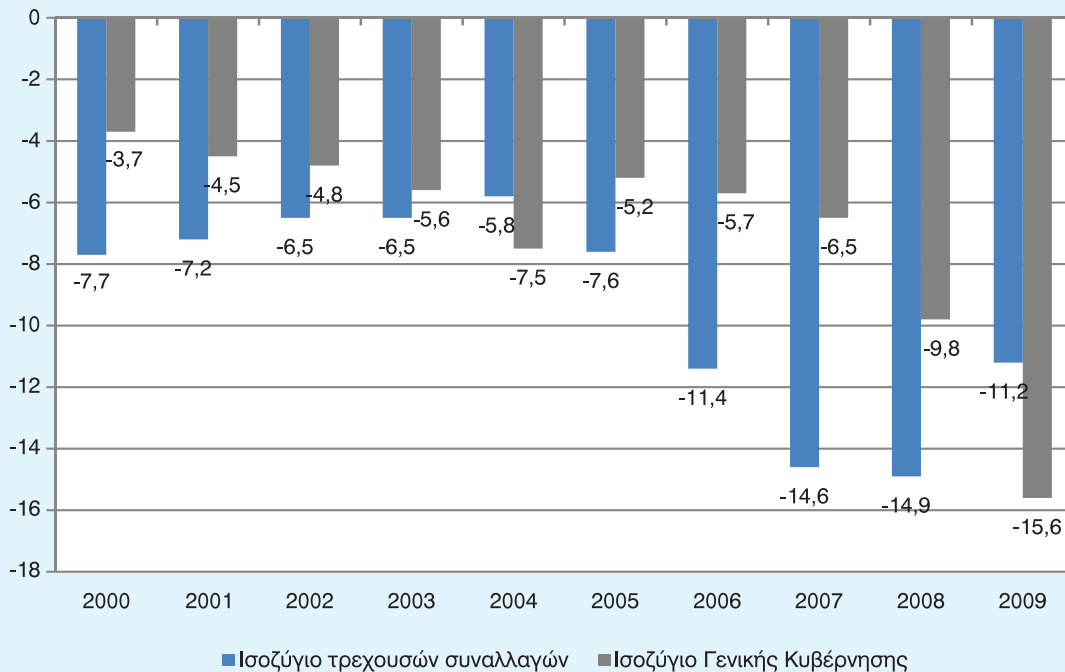
Το μοντέλο ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας πριν από την κρίση βασιζόταν στην αυξημένη κατανάλωση, χρηματοδοτούμενη από τον υψηλό δανεισμό. Είναι χαρακτηριστικό ότι σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, το 2009, η τελική καταναλωτική δαπάνη στην Ελλάδα αντιστοιχούσε στο 92,9% του ΑΕΠ, ενώ το μέσο ποσοστό της Ευρωζώνης των 18 κρατών-μελών ήταν 79,9%.

Η αυξημένη καταναλωτική δαπάνη δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, σε συνδυασμό με τη συνεχή επιδείνωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία των λεγόμενων «δίδυμων ελλειμμάτων», δηλαδή της συνύπαρξης του δημοσιονομικού ελλείμματος με το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Όπως φαίνεται και στο Γράφημα 1, με την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ, οι σχετικές τιμές των ελληνικών προϊόντων έναντι των βασικών ανταγωνιστριών χωρών συνεχώς αυξάνονταν. Η αύξηση των σχετικών τιμών των εγχωρίως παραγόμενων προϊόντων είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση της ανταγωνιστικότητάς τους, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό και την επιδείνωση του ελλείμματος ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Όπως προκύπτει και από το Γράφημα 2, μεταξύ 2000 και 2009, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αυξήθηκε από 7,7% σε 11,2% του ΑΕΠ, ενώ την ίδια περίοδο το δημοσιονομικό έλλειμμα αυξήθηκε από 3,7% σε 15,6% του ΑΕΠ, διαμορφώνοντας τα «δίδυμα ελλείμματα» της ελληνικής οικονομίας.

Το ξέσπασμα της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης βρήκε την Ελλάδα με ένα δημόσιο χρέος που αντιστοιχούσε στο 129,7% του ΑΕΠ, εξαιτίας της συσσώρευσης δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Η διεθνής αστάθεια στις χρηματοπιστωτικές αγορές, οι νέοι κίνδυνοι που είχαν αναδειχθεί εξαιτίας της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης και οι απώλειες που είχαν επωμιστεί οι διεθνείς επενδυτές είχαν ως αποτέλεσμα την ξαφνική διακοπή (sudden stop) της χρηματοδότησης του ελληνικού κράτους από τις διεθνείς αγορές. Ο μόνος τρόπος χρηματοδότησης των ελληνικών κυβερνήσεων ήταν πλέον η προσφυγή στους μηχανισμούς διάσωσης των ευρωπαϊκών οικονομιών, που μόλις είχαν συσταθεί με αφορμή την ελληνική κρίση χρέους.

Γράφημα 2
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών* και ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης**
(έλλειμμα (-)/πλεόνασμα (+), % ΑΕΠ)

Πηγή: * Τράπεζα της Ελλάδος, ** Eurostat.

Την περίοδο 2010-2014, οι ελληνικές κυβερνήσεις εφάρμοσαν δύο προγράμματα προσαρμογής της οικονομίας (χωρίς όμως να τα ολοκληρώσουν), τα οποία συνόδευαν ισάριθμες δανειακές συμβάσεις. Βασικοί στόχοι των προγραμμάτων αυτών ήταν η βελτίωση των δημοσιονομικών μεγεθών και της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, μέσω της εφαρμογής συγκεκριμένων δημοσιονομικών, χρηματοπιστωτικών και διαρθρωτικών πολιτικών. Ειδικότερα, ως προς το δεύτερο στόχο δόθηκε προτεραιότητα στην εφαρμογή ενός πλαισίου διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών και παραγωγικών συντελεστών, ιδίως της εργασίας, που αποσκοπούσαν, μεταξύ άλλων, στην τόνωση των εξαγωγών και στον περιορισμό των εισαγωγών. Ενδεικτικά αναφέρονται ορισμένες από τις μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν στην αγορά εργασίας: αύξηση των ορίων βάσει των οποίων ορίζονται οι ομαδικές απολύσεις, αύξηση του χρονικού διαστήματος από δύο σε δώδεκα μήνες κατά το οποίο η σχέση εργασίας θεωρείται δοκιμαστική και κατ' επέκταση δεν υφίσταται υποχρέωση αποζημίωσης απόλυσης, θέσπιση ειδικών επιχειρησιακών συμβάσεων, θέσπιση με νόμο κατώτατου μισθού, μειωμένου κατά 22% και κατά 32% για τους εργαζομένους νεαρής ηλικίας (Φιλίνης, 2013: 23-24). Όσον αφορά τη λειτουργία των αγορών προϊόντων και υπηρεσιών, οι κυριότερες μεταρρυθμίσεις που προωθήθηκαν την περίοδο 2010-2014 ήταν η θέσπιση της Ιδιωτικής Κεφαλαιουχικής Εταιρείας, η κατάργηση των γεωγραφικών περιορισμών στην άσκηση ορισμένων επαγγελματιών, ο εκσυγχρονισμός του αγορανομικού κώδικα, καθώς και η θέσπιση μιας σειράς μέτρων που αποσκοπούσαν στη βελτίωση του ανταγωνισμού στο λιανικό εμπόριο και τα τρόφιμα (Πετραλιάς, 2015: 4-5).

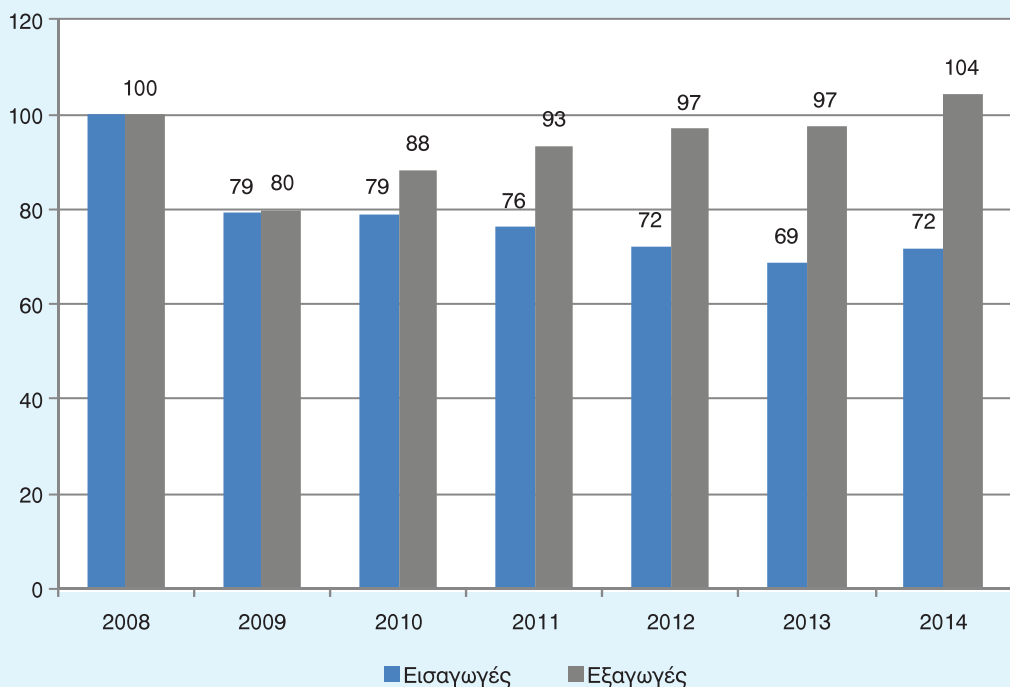
3. Η ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΤΟΥ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Οι μεταρρυθμίσεις που προωθήθηκαν, ειδικότερα αυτές που αφορούσαν τους θεσμούς της αγοράς εργασίας, αποσκοπούσαν, μεταξύ άλλων, στο μετασχηματισμό του οικονομικού μοντέλου ανάπτυξης της οικονομίας: η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, μέσω των πολιτικών εσωτερικής υποτίμησης, θα προσέλκυε άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ), ενώ παράλληλα η τόνωση των εξαγωγών και η υποκατάσταση ορισμένων εισαγόμενων προϊόντων με τα εγχώρια θα βελτίωναν το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της οικονομίας.

Οι μεταρρυθμίσεις που προωθήθηκαν την περίοδο 2010-2014 δεν επιβεβαίωσαν τις παραπάνω προσδοκίες. Θα πρέπει ωστόσο να αναφερθεί ότι οι επιπτώσεις αυτών των μεταρρυθμίσεων είναι συνήθως μακροχρόνιες και η όποια δυναμική τους πιθανώς να ανακόπηκε, εξαιτίας των διαπραγματεύσεων των τελευταίων μηνών και των γεγονότων που συνέβησαν, τα οποία ενέτειναν την αβεβαιότητα σχετικά με την παραμονή της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση.

Την περίοδο 2010-2014, οι εξαγωγές στην Ελλάδα σημείωσαν οριακή βελτίωση, ενώ αντίθετα οι εισαγωγές υποχώρησαν σημαντικά, λόγω της μείωσης του διαθέσιμου εισοδήματος και της κατανάλωσης (Γράφημα 3). Παράλληλα, το μερίδιο των εξαγωγών προϊόντων υψηλής τεχνολογίας ως προς το σύνολο των εξαγωγών στην Ελλάδα κινήθηκε πτωτικά από 5,0% σε 3,7%, παραμένοντας το δεύτερο χαμηλότερο μεταξύ των χωρών της ΕΕ, μετά από αυτό της Πορτογαλίας (Γράφημα 4), ενώ οι ελληνικές εξαγωγές αφορούσαν προϊόντα κυρίως χαμηλής και μέσης τεχνολογίας (Ζωγραφάκης και Καστέλλη, 2015: 9). Το γεγονός αυτό αντανακλά χρόνια προβλήματα του ελ-

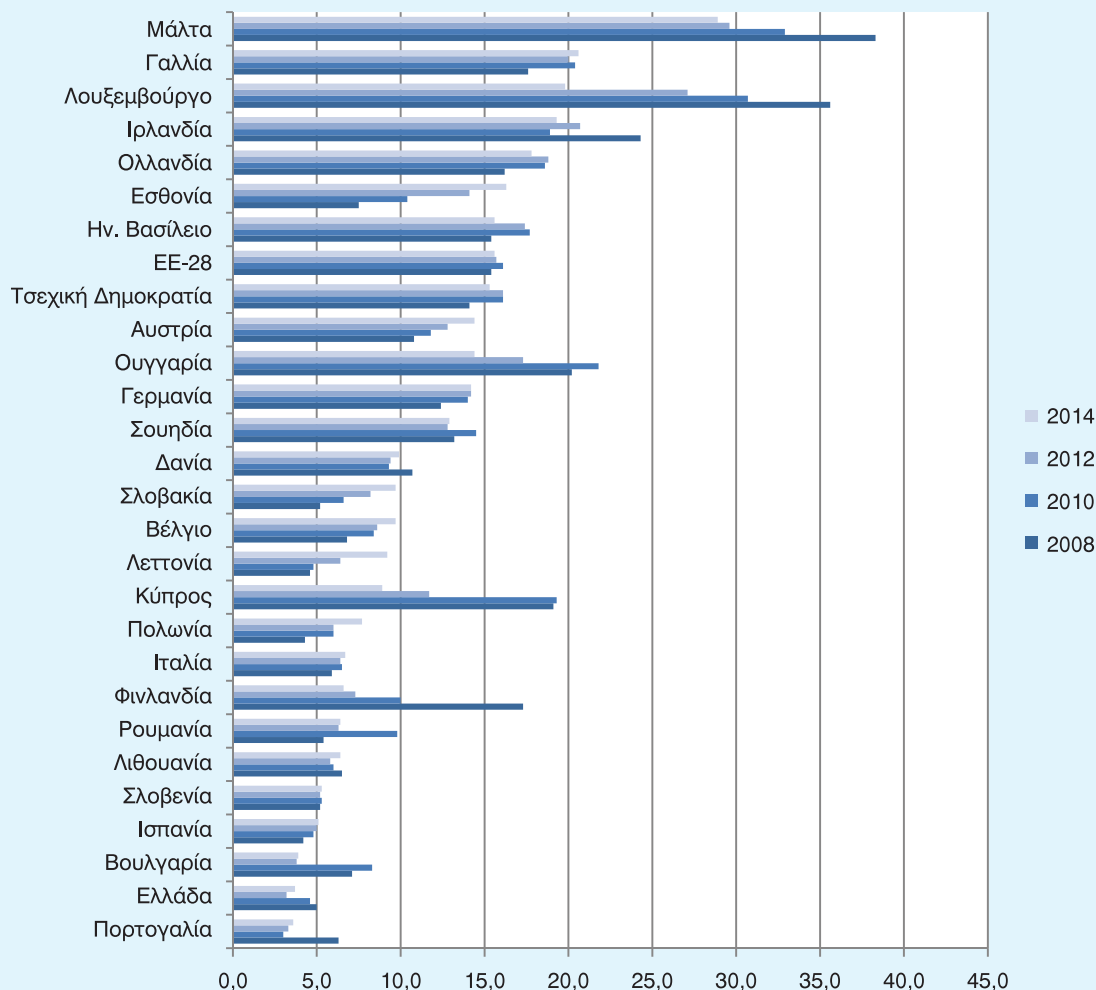
Γράφημα 3
Εισαγωγές, Εξαγωγές (Ελλάδα, 2008=100)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, υπολογισμοί των συγγραφέων.

Γράφημα 4
Μερίδιο εξαγωγών προϊόντων υψηλής τεχνολογίας
ως προς το σύνολο των εξαγωγών (2008-2014)

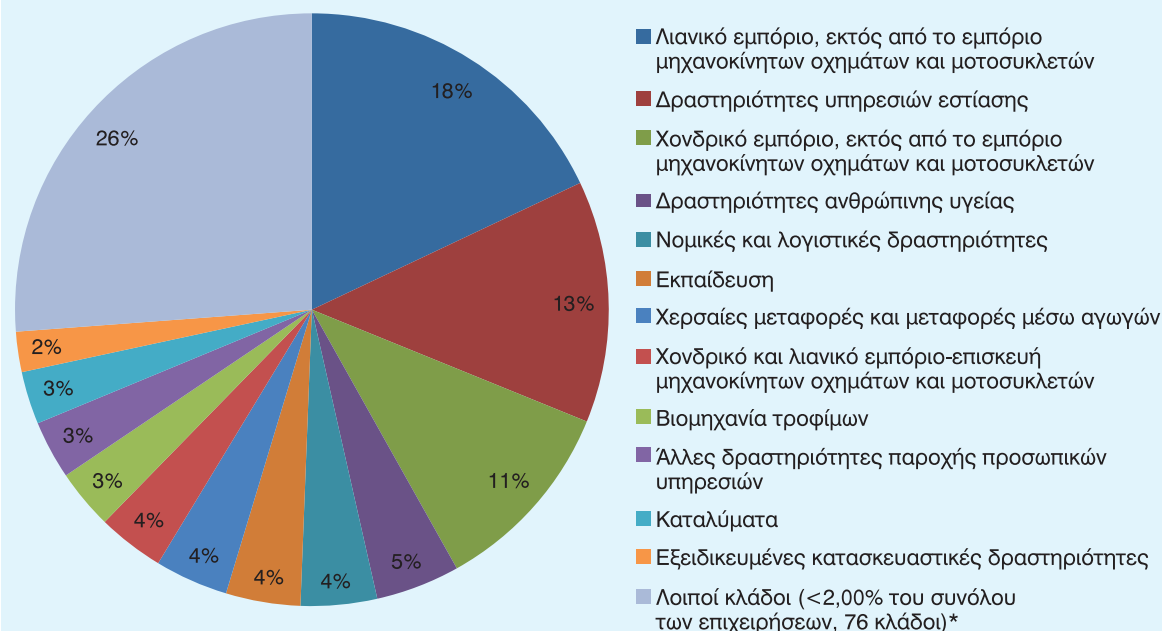

Πηγή: Eurostat.

ληνικού παραγωγικού συστήματος, όπως η αδυναμία υιοθέτησης νέων τεχνολογιών, η υστέρηση στην καινοτομία και η αποσύνδεση της έρευνας από την παραγωγή, τα οποία δυσχεραίνουν τον μετασχηματισμό του μοντέλου ανάπτυξης της οικονομίας, την επέκταση των εξαγωγών σε τομείς υψηλής τεχνολογίας και κατά συνέπεια τη διεύδυση σε νέες αγορές (βλ. για παράδειγμα Ζωγραφάκης και Καστέλλη, 2015).

Η εικόνα των απογοητευτικών επιδόσεων της ελληνικής οικονομίας στον τομέα της εξωστρέφειας συμπληρώνεται και επεξηγείται, σε ένα βαθμό, από τα στοιχεία της αγοράς εργασίας. Κατά τη διάρκεια της κρίσης, η περιορισμένη ζήτηση εργασίας αφορούσε κατά κύριο λόγο κλάδους παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών χαμηλής προστιθέμενης αξίας και προοριζόμενων για την κάλυψη των εγχώριων καταναλωτικών αναγκών, καθώς και ειδικότητες χαμηλής εξειδίκευσης. Η κατάσταση αυτή καταδεικνύεται με τη χρήση και επεξεργασία των στοιχείων του συστήματος «ΕΡΓΑΝΗ» του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, τα οποία αφορούν τους εργαζόμενους στο σύνολο της οικονομίας που απασχολούνται με συμβάσεις

Γράφημα 5
Η κατανομή των επιχειρήσεων που απασχολούν εργαζομένους
ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας (Νοέμβριος 2014)

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2015), «Αποτελέσματα της ηλεκτρονικής καταγραφής του συνόλου των επιχειρήσεων και των εργαζομένων-μισθωτών με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου», 9 Δεκεμβρίου 2014.

* Οι κλάδοι στους οποίους δραστηριοποιούνται επιχειρήσεις που απασχολούν εργαζομένους με συμβάσεις ιδιωτικού δικαίου, οι οποίες αντιστοιχούν σε ποσοστό μικρότερο του 2,00% του συνόλου των επιχειρήσεων, απεικονίζονται αθροιστικά και είναι 76 κλάδοι. Ενδεικτικά αναφέρονται ορισμένοι από αυτούς (εντός της παρένθεσης είναι το ποσοστό των επιχειρήσεων σε κάθε κλάδο): Αρχιτεκτονικές δραστηριότητες και δραστηριότητες μηχανικών· τεχνικές δοκιμές και αναλύσεις (1,48%), Δραστηριότητες οργανώσεων (1,25%), Αποθήκευση και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά δραστηριότητες (1,19%), Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού (1,08%), Αθλητικές δραστηριότητες και δραστηριότητες διασκέδασης και ψυχαγωγίας (1,03%). Σε όλους τους υπόλοιπους κλάδους το ποσοστό των επιχειρήσεων που απασχολούν εργαζομένους με συμβάσεις ιδιωτικού δικαίου υπολείπεται του 1,0%.

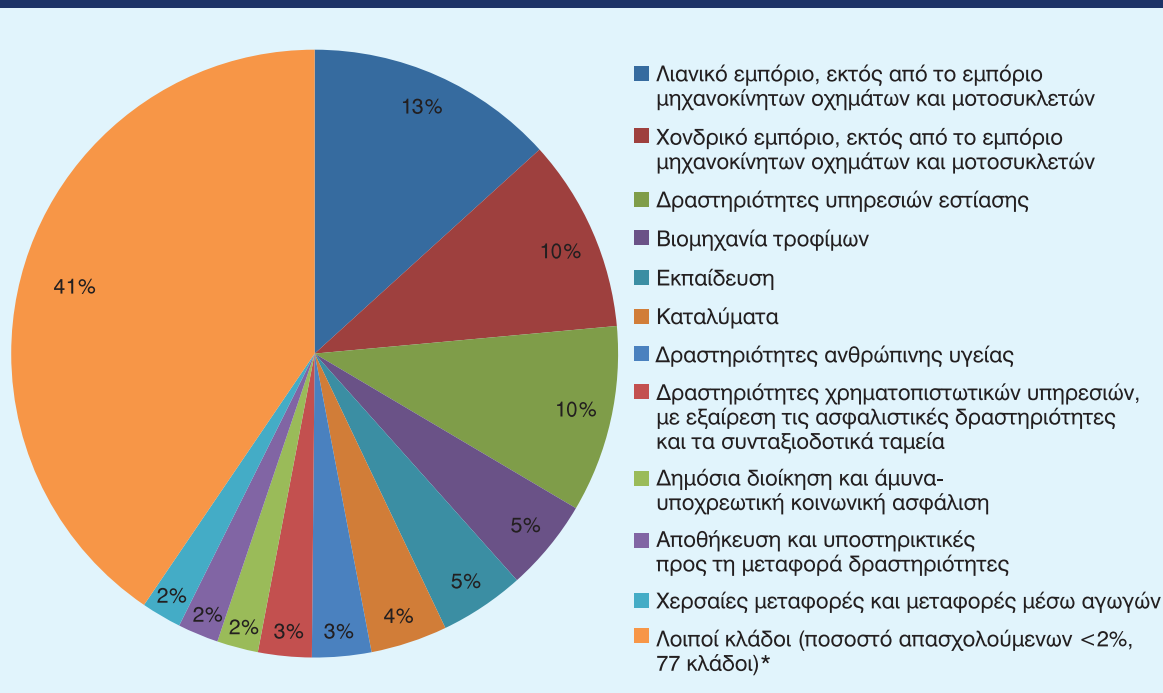
ιδιωτικού δικαίου. Όπως προκύπτει από το Γράφημα 5, το μεγαλύτερο ποσοστό των επιχειρήσεων που απασχολούν εργαζομένους με συμβάσεις ιδιωτικού δικαίου δραστηριοποιείται στους τομείς του λιανικού εμπορίου, των υπηρεσιών εστίασης και του χονδρικού εμπορίου, δηλαδή σε κλάδους προϊόντων και υπηρεσιών χαμηλής προστιθέμενης αξίας.

Στο Γράφημα 6, απεικονίζεται η κατανομή των εργαζομένων με συμβάσεις ιδιωτικού δικαίου ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, όπως είχε διαμορφωθεί το Νοέμβριο του 2014. Στο γράφημα αυτό παρατηρείται συγκέντρωση του συγκεκριμένου τύπου απασχόλησης σε κλάδους που μπορούν να καλύψουν κατά κύριο λόγο τις εγχώριες καταναλωτικές ανάγκες, όπως είναι το λιανικό και το χονδρικό εμπόριο, οι δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης, οι υπηρεσίες εκπαίδευσης και οι χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες.

Στον Πίνακα 1, περιλαμβάνονται οι κλάδοι δραστηριότητας με μεγαλύτερα θετικά ισοζύγια προσλήψεων-αποχωρήσεων κατά το διάστημα Μαΐου 2013-Μαΐου 2015¹. Πιο συγκεκριμένα, παρου-

1. Τα στοιχεία είναι διαθέσιμα μόνο για τη συγκεκριμένη περίοδο.

Γράφημα 6
Κατανομή εργαζομένων ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας
(Ελλάδα, Νοέμβριος 2014)

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2015), «Αποτελέσματα της ηλεκτρονικής καταγραφής του συνόλου των επιχειρήσεων και των εργαζομένων-μισθωτών με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου», 9 Δεκεμβρίου 2014.

* Οι κλάδοι στους οποίους η απασχόληση εργαζομένων με συμβάσεις ιδιωτικού δικαίου, που αντιστοιχούν σε ποσοστό μικρότερο του 2% του συνόλου των εργαζομένων, απεικονίζονται αθροιστικά και είναι 77 κλάδοι. Ενδεικτικά αναφέρονται ορισμένοι από αυτούς (εντός της παρένθεσης είναι το ποσοστό απασχόλησης σε κάθε κλάδο): Δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών σε κτίρια και εξωτερικούς χώρους (1,78%), Χονδρικό και λιανικό εμπόριο: επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών (1,78%), Νομικές και λογιστικές δραστηριότητες (1,51%), Δραστηριότητες κεντρικών γραφείων· δραστηριότητες παροχής συμβουλών διαχείρισης (1,32%), Τηλεπικοινωνίες (1,32%), Άλλες δραστηριότητες παροχής προσωπικών υπηρεσιών (1,26%), Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού (1,21%), Έργα πολιτικού μηχανικού (1,16%), Ασφαλιστικά, ανασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση (1,15%), Δραστηριότητες παροχής προστασίας και έρευνας (1,12%), Εξειδικευμένες κατασκευαστικές δραστηριότητες (1,11%), Δραστηριότητες κοινωνικής μέριμνας χωρίς παροχή καταλύματος (1,03%). Σε όλους τους υπόλοιπους κλάδους το ποσοστό απασχόλησης υπολείπεται του 1,0%.

σιάζονται οι κλάδοι που κατατάχθηκαν τουλάχιστον μία φορά στους πέντε κλάδους με το μεγαλύτερο θετικό ισοζύγιο προσλήψεων-αποχωρήσεων², όπως αυτοί αποτυπώνονται στα μηνιαία δελτία του συστήματος «ΕΡΓΑΝΗ» για τις ροές μισθωτής απασχόλησης. Στην τρίτη στήλη περιλαμβάνεται το άθροισμα των καθαρών ισοζυγίων της περιόδου Μαΐου 2103- Μαΐου 2015. Όπως προκύπτει από τον πίνακα αυτό, οι κλάδοι με τα πλέον θετικά ισοζύγια προσλήψεων-αποχωρήσεων είναι αυτοί των ξενοδοχείων και παρόμοιων καταλυμάτων, των δραστηριοτήτων υπηρεσιών εστίασης, της εκπαίδευσης και του λιανικού εμπορίου.

2. Το μηνιαίο ισοζύγιο προσλήψεων-αποχωρήσεων προκύπτει από τη διαφορά του συνόλου των προσλήψεων σε έναν κλάδο ή μια ειδικότητα με το σύνολο των αποχωρήσεων σε αυτόν/ήν, που μπορεί να οφείλονται σε οικειοθελή αποχώρηση και λήξη ή καταγγελία της σύμβασης εξαρτημένης σχέσης εργασίας.

Πίνακας 1
Κλάδοι με τα μεγαλύτερα θετικά ισοζύγια προσλήψεων-αποχωρήσεων*
(Ελλάδα, Μάιος 2013-Μάιος 2015)

ΑΑ	Κλάδος	Σύνολο θετικού ισοζυγίου
1	Ξενοδοχεία και παρόμοια καταλύματα	256.368
2	Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	186.372
3	Εκπαίδευση	148.705
4	Λιανικό εμπόριο	44.953
5	Δημόσια διοίκηση, άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	28.307
6	Χονδρικό εμπόριο	24.540
7	Βιομηχανία τροφίμων	21.636
8	Δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων και γραφείων οργανωμένων ταξιδιών	8.204
9	Δραστηριότητες κοινωνικής μέριμνας χωρίς παροχή καταλύματος	7.078
10	Δημιουργικές δραστηριότητες, Τέχνες και Διασκέδαση	6.022
11	Δραστηριότητες απασχόλησης	6.021
12	Αποθήκευση και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά δραστηριότητες	3.157
13	Δραστηριότητες παροχής ποτών	3.021
14	Εξειδικευμένες κατασκευαστικές δραστηριότητες	2.472
15	Τηλεπικοινωνίες	2.115
16	Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών	2.102
17	Αθλητικές δραστηριότητες και δραστηριότητες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	1.680
18	Ενοικίαση και εκμίσθωση αυτοκινήτων και ελαφρώς μηχανοκίνητων οχημάτων	1.310
19	Έργα πολιτικού μηχανικού	1.275
20	Διοικητικές δραστηριότητες γραφείου και γραμματειακή υποστήριξη	1.113
21	Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	941
22	Φυτική και ζωική παραγωγή, θήρα και συναφείς δραστηριότητες	886
23	Κατασκευές κτιρίων	592
24	Επισκευή και εγκατάσταση μηχανημάτων και εξοπλισμού	509
25	Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών	449
26	Επισκευή και εγκατάσταση μηχανημάτων και εξοπλισμού	412
27	Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας	409
28	Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές δραστηριότητες	359

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, επεξεργασία από τους συγγραφείς των μηνιαίων δελτίων του συστήματος «ΕΡΓΑΝΗ» για τις ροές μισθωτής απασχόλησης.

* Το ισοζύγιο προκύπτει από τη διαφορά μεταξύ προσλήψεων και αποχωρήσεων εργαζομένων με συμβάσεις ιδιωτικού δικαίου. Στις αποχωρήσεις περιλαμβάνονται οι περιπτώσεις εργαζομένων που έχει καταγγελθεί ή λήξει η σύμβαση εργασίας τους.

Στον Πίνακα 2 καταγράφονται οι ειδικότητες με την υψηλότερη ζήτηση κατά την περίοδο Μαΐου 2013-Μαΐου 2015. Ο πίνακας προέκυψε όπως και ο Πίνακας 1, αλλά με βάση τις δέκα ειδικότητες με το μεγαλύτερο θετικό ισοζύγιο. Όπως προκύπτει από τον πίνακα, με εξαίρεση το διδακτικό προσωπικό, ορισμένους από τους υπαλλήλους γραφείου, τους ψυχολόγους-κοινωνικούς λειτουργούς και τους προγραμματιστές, οι ειδικότητες με τα πλέον θετικά ισοζύγια είναι χαμηλής εξειδίκευσης και δεν απαιτούνται ιδιαίτερα τυπικά προσόντα για την κάλυψή τους. Η επέκταση της απασχόλησης σε τομείς όπως ο επισιτισμός και το λιανικό εμπόριο δημιουργεί ζήτηση, κυρίως,

για μη-εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό. Κατά την περίοδο Μαΐου 2013-Μαΐου 2015, η καθαρή ζήτηση για σερβιτόρους και συναφείς ειδικότητες, διδακτικό προσωπικό, καθαρίστριες-καθαριστές και μαγείρους είναι σημαντικά υψηλότερη έναντι της ζήτησης για άλλες ειδικότητες. Το γεγονός αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη μη αποτελεσματική κατανομή των πόρων και την κάλυψη των θέσεων εργασίας από εργατικό δυναμικό με περισσότερα προσόντα από αυτά που απαιτούνται για την κάλυψή τους (over-qualified). Το 2012, στην Ελλάδα, το ποσοστό των εργαζομένων με προσόντα περισσότερα από αυτά που απαιτούνταν για την κάλυψη των θέσεων που απασχολούνταν ανερχόταν σε 26%, όταν ο μέσος όρος της ΕΕ ήταν 15% (European Commission,

Πίνακας 2
Ειδικότητες με τα μεγαλύτερα θετικά ισοζύγια προσλήψεων-αποχωρήσεων*
(Ελλάδα, Μάιος 2013-Μάιος 2015)

ΑΑ	Ειδικότητες	Σύνολο θετικού ισοζυγίου
1	Σερβιτόροι, τραπεζοκόμοι, μπάρμαν, βοηθοί σερβιτόρων, λαντζέρηδες	183.542
2	Διδακτικό προσωπικό φροντιστηρίων, καθηγητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, νηπιαγωγοί, γυμναστές και φροντιστηρίων ξένων γλωσσών	114.127
3	Καμαριέρες σε ξενοδοχεία και οικίες, καθαριστές γραφείων, ξενοδοχείων & άλλων χώρων, καθαριστές-καθαρίστριες	75.091
4	Μάγειροι	69.850
5	Πωλητές σε καταστήματα, ταμίες, υπάλληλοι πρατηρίων υγρών καυσίμων, υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	54.185
6	Υπάλληλοι γραφείου και λοιποί υπάλληλοι γραφείου	50.892
7	Ανειδίκευτοι εργάτες	33.414
8	Υπάλληλοι υποδοχής & ενημέρωσης πελατών, ρεσεψιονίστ	29.437
9	Οδηγοί λεωφορείων, ταξί	22.920
10	Κονσερβοποιοί φρούτων και λαχανικών, ελαιολιβεύς, σπορελαιουργοί και πυρηνελαιουργοί, εκκοκιστές βάμβακος, διαλογείς και ταξινομητές φύλλων καπνού, παρασκευαστές γαλακτοκομικών προϊόντων	19.745
11	Μουσικοί σε νυχτερινά κέντρα και παρόμοιους χώρους, ηθοποιοί	8.653
12	Γυμναστές αθλητικών χώρων, προπονητές αγωνισμάτων, επαγγελματίες αθλητές	3.936
13	Συνοδοί μαθητών	3.634
14	Διανομείς πακέτων και άλλων αντικειμένων για λογαριασμό επιχειρήσεων	3.620
15	Χειριστές χωματομηχανών, χειριστές μηχανημάτων, μηχανών και άλλων εργαλειομηχανών γενικά, χειριστές κλιβάνων και τεχνίτες μεταλλουργίας, τεχνίτες ανέγερσης και συντήρησης κτιρίων	2.382
16	Βρεφοκόμοι και παιδοκόμοι	1.961
17	Επιστάτες κτιρίων, φύλακες ασφαλείας, αποθηκάριοι	1.535
18	Ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί	1.372
19	Οδοκαθαριστές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	1.284
20	Υπάλληλοι ειδικών ταχυδρομείων	851
21	Νοσοκόμοι και φυσικοθεραπευτές	627
22	Κομμωτές, κουρείς και αισθητικοί	494
23	Προγραμματιστές και τεχνικοί Η/Υ	493

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, επεξεργασία από τους συγγραφείς των μηνιαίων δελτίων του συστήματος «ΕΡΓΑΝΗ» για τις ροές μισθωτής απασχόλησης.

* Το ισοζύγιο προκύπτει από τη διαφορά μεταξύ προσλήψεων και αποχωρήσεων εργαζομένων με συμβάσεις ιδιωτικού δικαίου. Στις αποχωρήσεις περιλαμβάνονται οι περιπτώσεις εργαζομένων που έχει καταγγελθεί ή λήξει η σύμβαση εργασίας τους.

2012: 366). Η ζήτηση, κυρίως, ανειδίκευτης εργασίας, σε συνδυασμό με το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό ανεργίας, έχει οδηγήσει πολλούς νέους με δεξιότητες να αναζητήσουν καλύτερες επαγγελματικές προοπτικές στο εξωτερικό (brain drain), αποθαρρύνοντάς παράλληλα ορισμένους άλλους να επενδύσουν σε ανθρώπινο κεφάλαιο.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Παρά τις μεταρρυθμίσεις που προωθήθηκαν τα τελευταία χρόνια στην ελληνική αγορά εργασίας, αλλά και στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών, το μοντέλο ανάπτυξης της οικονομίας φαίνεται προσανατολισμένο στην εξυπηρέτηση της εγχώριας κατανάλωσης, τείνοντας να δημιουργεί χαμηλής εξειδίκευσης θέσεις εργασίας, κατά κανόνα σε κλάδους χαμηλής προστιθέμενης αξίας. Όπως προέκυψε από την επεξεργασία των στοιχείων του συστήματος «ΕΡΓΑΝΗ», οι κλάδοι του επισιτισμού, των ξενοδοχείων και λοιπών καταλυμάτων, καθώς και του λιανικού εμπορίου κυριαρχούν, με αποτέλεσμα η ζήτηση εργασίας να αφορά κυρίως σε ειδικότητες μη-καταρτισμένης εργασίας. Το γεγονός αυτό οδηγεί σε μη αποτελεσματική κατανομή πόρων, συμπεριλαμβανομένου του ανθρώπινου κεφαλαίου, το οποίο είτε απαξιώνεται λόγω της απασχόλησης, ειδικά των νέων, σε θέσεις εργασίας που δεν αξιοποιούν τις γνώσεις και δεξιότητες τους, είτε οδηγείται στο εξωτερικό προς αναζήτηση καλύτερης τύχης. Είναι προφανές ότι μια οικονομία που βασίζεται σε τέτοια διάρθρωση της παραγωγής δεν μπορεί να ελπίζει σε μακροχρόνια και βιώσιμη ανάπτυξη, ικανή να στηρίξει ένα ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης.

Η παραπάνω διαπίστωση θα μπορούσε να αποδοθεί σε πολλούς παράγοντες, που αφορούν χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας και της παραγωγής της. Για παράδειγμα, η βελτίωση των εξαγωγικών επιδόσεων μιας οικονομίας εξαρτάται, μεταξύ άλλων, από την εφαρμογή πολιτικών βελτίωσης της ποιότητας των παραγόμενων προϊόντων και υπηρεσιών και της παραγωγικότητας της εργασίας, τις συνθήκες ρευστότητας που επικρατούν στην οικονομία και γενικότερα τη λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος³, το βαθμό εξάρτησης από τις εισαγωγές, το κόστος του κεφαλαίου, της ενέργειας και των άλλων πρώτων υλών. Δυστυχώς, οι παράγοντες αυτοί στην περίπτωση της ελληνικής οικονομίας λειτουργούν επιβαρυντικά ως προς τις εξαγωγικές επιδόσεις της. Επιπροσθέτως, παράγοντες όπως ο βαθμός αβεβαιότητας όσον αφορά τις οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις, η πολυπλοκότητα και η αστάθεια του φορολογικού συστήματος και η αναποτελεσματική λειτουργία του συστήματος απονομής δικαιοσύνης και δημόσιας διοίκησης εμποδίζουν την προσέλκυση ξένων επενδύσεων που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στο μετασχηματισμό του μοντέλου ανάπτυξης της οικονομίας, που θα είναι προσανατολισμένο στην παραγωγή υψηλής προστιθέμενης αξίας εμπορεύσιμων προϊόντων και υπηρεσιών. Εκ του αποτελέσματος, αποδεικνύεται ότι οι μεταρρυθμίσεις που προωθήθηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης δεν κατάφεραν να αντιμετωπίσουν αυτά τα προβλήματα, λόγω είτε ελλιπούς σχεδιασμού, είτε μη ικανοποιητικής εφαρμογής τους. Καθώς η δημοσιονομική προσαρμογή έχει προχωρήσει σε σημαντικό βαθμό, είναι επιτακτική πλέον η ανάγκη, η εστίαση τόσο του νέου προγράμματος προσαρμογής, όσο και των κυβερνητικών επιλογών γενικότερα, να αφορά τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις για το μετασχηματισμό του παραγωγικού μοντέλου της ελληνικής οικονομίας.

3. Αν και συχνά ο παράγοντας αυτός δεν τονίζεται σε αναλύσεις για την αναμόρφωση του ελληνικού παραγωγικού μοντέλου, πιστεύουμε ότι έχει παίξει έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της εικόνας που περιγράφηκε προηγουμένως, καθώς η πιστωτική συρρίκνωση που παρατηρείται στα χρόνια της κρίσης επηρεάζει την αξιολόγηση των κριτηρίων πρόκρισης επενδύσεων προς όφελος δραστηριοτήτων όπως αυτές του λιανικού εμπορίου και της εστίασης, οι οποίες παρουσιάζουν μικρό κίνδυνο και απαιτήσεις ρευστότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

European Commission (EC), (2012), *Employment and Social Developments in Europe*, Brussels.

Ζωγραφάκης Στ., Καστέλλη, Ι. (2015), «Είναι αλήθεια ότι η μείωση του μισθολογικού κόστους αρκεί για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας;», *Κατανοώντας την Ελληνική Κρίση*, Φεβρουάριος 2015/1, Παρατηρητήριο για την Κρίση.

Πετραλιάς, Αθ. (2015), «Είναι αλήθεια ότι οι μεταρρυθμίσεις γίνονται μόνο για εισπρακτικούς λόγους ή/και την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων συμφερόντων;», *Κατανοώντας την Ελληνική Κρίση*, Μάρτιος 2015/2, Παρατηρητήριο για την Κρίση.

Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2015), «Αποτελέσματα της ηλεκτρονικής καταγραφής του συνόλου των επιχειρήσεων και των εργαζομένων-μισθωτών με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου», 9 Δεκεμβρίου 2014.

Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2013-2015), «Ροές μισθωτής εργασίας στον ιδιωτικό τομέα», Μηνιαία Δελτία Μάρτιος 2013-Μάρτιος 2015.

Φιλίνης, Κυριάκος (2013), «Τα τυπικά και άτυπα θεσμικά μονοπάτια της Ελληνικής αγοράς εργασίας», *Ελληνική Επιθέωρηση Πολιτικής Επιστήμης*, Τεύχος 40/2013.

ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ, ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΑ ΕΣΟΔΑ

Αθανάσιος Χύμης, Ερευνητής ΚΕΠΕ

«Some see private enterprise as a predatory target to be shot, others as a cow to be milked, but few are those who see it as a sturdy horse pulling the wagon¹.»

Winston Churchill

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εν μέσω επιδεινώσεως των οικονομικών μεγεθών της χώρας και ήδη μετά από 6 χρόνια υφέσεως –με μία σύντομη διακοπή το 2014 ίσως και μερικούς από τους πρώτους μήνες του 2015 όταν ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ κινήθηκε για πρώτη φορά σε, έστω και οριακά, θετικό επίπεδο– ο δημόσιος διάλογος συνεχίζει να κινείται περισσότερο γύρω από το θέμα της φοροδιαφυγής και της ανάγκης αυξήσεως των φορολογικών εσόδων και λιγότερο γύρω από τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις. Αν και σε βραχυπρόθεσμο ορίζοντα τα φορολογικά μέτρα ίσως αποδώσουν, θα οδηγήσουν την οικονομική δραστηριότητα σε περαιτέρω συρρίκνωση. Ουσιαστικά μέτρα που δύνανται σε μεσο-μακροπρόθεσμο ορίζοντα να αποδώσουν θετικά αποτελέσματα είναι οι απαραίτητες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις οι οποίες θα ενισχύσουν την εμπιστοσύνη των πολιτών προς το κράτος, με άμεσο αποτέλεσμα την προσέλκυση επενδύσεων –που οδηγούν στην ανάπτυξη– αλλά και την ουσιαστική μείωση της φοροδιαφυγής.

Το άρθρο αυτό επιχειρεί να δώσει μία διαφορετική διάσταση στο θέμα των φορολογικών εσόδων. Επισημαίνει την ανάγκη μετατόπισης της προσοχής των υπευθύνων για χάραξη πολιτικής από τα αμφίβολης δημοσιονομικής επιτυχίας μέτρα αύξησης των φορολογικών βαρών, στις ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις που χρειάζεται η ελληνική οικονομία, οι οποίες θα επιφέρουν, σε μεσο-μακροπρόθεσμο ορίζοντα, αύξηση της εμπιστοσύνης των πολιτών (και των επενδυτών), αύξηση των επενδύσεων και της οικονομικής δραστηριότητας και, τελικά, βιώσιμη αύξηση των φορολογικών εσόδων.

2. ΑΥΞΗΣΗ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΥΦΕΣΗ

Τα τελευταία 6-7 χρόνια της υφέσεως της ελληνικής οικονομίας παρατηρείται μία συνεχής τακτική ανόδου των φορολογικών συντελεστών σε μία προσπάθεια αυξήσεως των αναγκαίων κρατικών εσόδων για την κάλυψη των αναγκών της χώρας. Παραδείγματος χάριν, ο ΦΠΑ ανήλθε το 2010 στο 23% από το 19%, ενώ ανάλογη αύξηση είχαν και οι μειωμένοι συντελεστές του. Αύξηση σημείωσαν και οι ειδικοί φόροι κατανάλωσης σε καπνικά προϊόντα και καύσιμα, ενώ επιβλήθηκαν αυξήσεις στους φόρους εισοδήματος και περιουσίας στους πολίτες αλλά και τις επιχειρήσεις.

1. Απόδοση στα ελληνικά: «Ορισμένοι θεωρούν την ιδιωτική επιχείρηση ως ένα αρπακτικό προς εξόντωση, άλλοι ως μια αγελάδα προς άρμεγμα, αλλά λίγοι είναι εκείνοι που την βλέπουν ως ένα γερό άλογο που τραβά το κάρο.»
Πηγή: <http://wsb.wharton.upenn.edu/social.html>.

Τα αποτελέσματα αυτών των αυξήσεων των φορολογικών συντελεστών δεν ήταν, σε γενικές γραμμές, τα αναμενόμενα. Μελέτη του ΚΕΠΕ (2014β) για την φορολογική πολιτική στα προϊόντα καπνού στην Ελλάδα έδειξε ότι η άνοδος των φορολογικών συντελεστών συνοδεύθηκε από μείωση των δημοσίων εσόδων και, κυρίως, από ραγδαία αύξηση του λαθρεμπορίου. Παρόμοια ήταν τα αποτελέσματα και στην περίπτωση αυξήσεως του φόρου στο πετρέλαιο θέρμανσης. Συγκεκριμένα, χωρίς να σημειωθεί αύξηση των δημοσίων εσόδων λόγω της μείωσης της κατανάλωσης, ο κόσμος στράφηκε στην χρήση εναλλακτικών μέσων όπως ηλεκτρικών εστιών και τζακιών, με το δεύτερο να έχει σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στην επιβάρυνση της ατμόσφαιρας και της υγείας των πολιτών². Στο προηγούμενο τεύχος του παρόντος μηνιαίου δελτίου δημοσιεύθηκε εργασία η οποία δείχνει την σημαντική μείωση των εσόδων του κράτους από ΦΠΑ μετά το 2010, μετά δηλαδή την αύξηση των συντελεστών ΦΠΑ στο 23%, αλλά και την ταυτόχρονη αύξηση της φοροδιαφυγής όπως αυτή εμμέσως αναδεικνύεται από την αύξηση του κενού στην είσπραξη του ΦΠΑ (VAT gap) (Σκίντζη, 2015).

Η οικονομική θεωρία πίσω από το, φαινομενικά παράδοξο, φαινόμενο της μείωσης των φορολογικών εσόδων με αύξηση των φορολογικών συντελεστών είναι η εξής: Σε περίοδο υφέσεως, ήτοι σημαντικής μείωσης των εισοδημάτων των φυσικών και νομικών προσώπων, η φοροδοτική ικανότητα της οικονομίας μειώνεται. Αύξηση των φορολογικών συντελεστών πέραν ενός ορισμένου σημείου αρχίζει να έχει τα αντίθετα αποτελέσματα στα δημόσια έσοδα κυρίως λόγω της μείωσης της οικονομικής δραστηριότητας, αλλά και της αυξήσεως της φοροδιαφυγής (Laffer, 2004· ΚΕΠΕ 2014β). Έτσι η ενδεδειγμένη οικονομική πολιτική σε περιόδους υφέσεως είναι η μείωση και όχι η αύξηση των φορολογικών βαρών (ΚΕΠΕ, 2014β).

Βέβαια, στην έναρξη της κρίσεως, με τα ελλείμματα να είναι σχετικά μεγάλα στην Ελλάδα, ήταν επιβεβλημένο να ληφθούν μέτρα άμεσης δημοσιονομικής πειθαρχίας ήτοι, α) αύξηση φορολογίας και β) μείωση δαπανών, ώστε να μειωθεί δραστικά το δημοσιονομικό έλλειμμα (Χύμης 2014α). Δεν είναι όμως δικαιολογημένο σχεδόν 7 χρόνια μετά την έναρξη της κρίσεως να μην έχουν γίνει (ή να καθυστερούν σε σημαντικό βαθμό) οι απαραίτητες μεταρρυθμίσεις που θα βοηθούσαν την οικονομία να προσελκύσει σημαντικές επενδύσεις και να επανεκκινήσει, ενώ ακόμα και τώρα πολλά από τα λαμβανόμενα μέτρα εστιάζουν σε αύξηση των δημοσίων εσόδων σε βραχυπρόθεσμο ορίζοντα (μέσω φορολογικών επιβαρύνσεων) που υπάρχει κίνδυνος να οδηγήσουν την οικονομία σε περαιτέρω συρρίκνωση και, εν τέλει, σε μείωση των δημοσίων εσόδων.

3. ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ ΣΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΑΠΩΛΕΙΑ ΕΣΟΔΩΝ

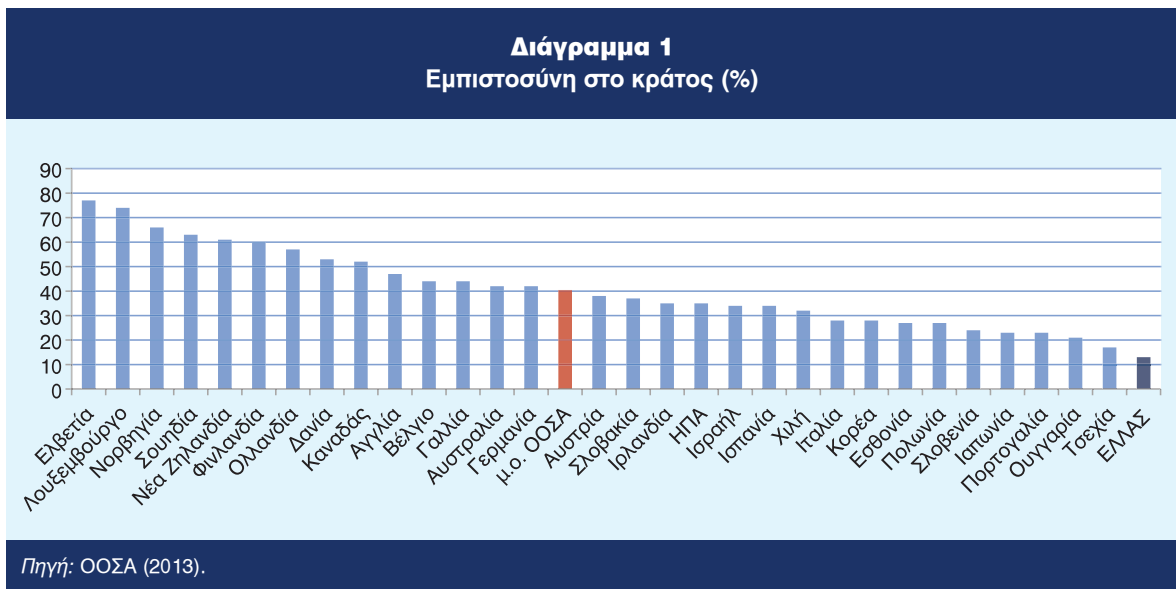
Όσον αφορά στο εισπρακτικό σκέλος της δημοσιονομικής πειθαρχίας, ήτοι την αύξηση των δημοσίων εσόδων, έγινε προσπάθεια να επιτευχθεί μέσω αυξήσεως των φορολογικών βαρών. Όπως όμως προαναφέρθη, η οικονομική θεωρία είναι σαφώς ενάντια σε τέτοιου είδους μέτρα εν καιρώ υφέσεως. Τα μέτρα αυτά στηρίχθηκαν ιδεολογικά και ηθικά σε μία γενική αφήγηση περί φοροδιαφυγής που πράγματι στην Ελλάδα είναι αυξημένη (Schneider, 2013). Έτσι, μεγάλο μέρος του δημοσίου διαλόγου στην Ελλάδα εστιάζει στο πρόβλημα της φοροδιαφυγής καθιστώντας την μία εκ των βασικών αιτιών της δημοσιονομικής κρίσεως και της συνεχιζομένης αδυναμίας του κράτους να φθάσει τα επίπεδα των δημοσίων εσόδων άλλων ανεπτυγμένων κρατών παραβλέποντας, ωστόσο, ότι η φοροδιαφυγή δεν είναι αίτιο αλλά αποτέλεσμα της ελλείψεως εμπιστοσύ-

2. http://www.chem.uoa.gr/scinews/Reports/Rep_Fly_ash.htm.

νης προς το κράτος, όπως εξηγεί η οικονομική θεωρία (Feld & Frey, 2007³· Σκίντζη, 2015· Χύμης, 2014β).

Η λεγόμενη φορολογική συνείδηση αναπτύσσεται σε χώρες όπου οι εκάστοτε κυβερνήσεις χρησιμοποιούν τα χρήματα των φορολογουμένων αξιοκρατικά, ορθολογικά και επ' ωφελεία του κοινωνικού συνόλου. Όπως, όταν το προϊόν μιας επιχείρησης δεν είναι ποιοτικό, ο καταναλωτής δεν θα το αγοράσει, παρομοίως και στην περίπτωση του κράτους, όταν τα προσφερόμενα δημόσια προϊόντα και υπηρεσίες δεν είναι ποιοτικά και ο πολίτης αισθάνεται ότι πληρώνει πολύ ακριβά για την παροχή τους, θα προσπαθήσει να μειώσει το ποσό που πληρώνει για τα αγαθά αυτά. Πόσω δε μάλλον όταν αισθάνεται ότι τα χρήματά του όχι μόνο δεν διατίθενται για ποιοτικά δημόσια προϊόντα και υπηρεσίες αλλά σπαταλώνται τροφοδοτώντας μία αντιπαραγωγική γραφειοκρατία, εκτρέπονται από κοινωνικά στρώματα που όντως τα έχουν ανάγκη σε άλλες κοινωνικές ομάδες που συντηρούν το πελατειακό-κομματικό κράτος, κλπ.

Το Διάγραμμα 1 δείχνει την εμπιστοσύνη των πολιτών των ανεπτυγμένων χωρών του ΟΟΣΑ προς τα κράτη τους, εκπεφρασμένο ως ποσοστό % των ερωτηθέντων πολιτών. Η χώρα μας βρίσκεται στην τελευταία θέση με μόλις 13% των πολιτών της να εμπιστεύεται το κράτος.

Ο Πίνακας 1 παρουσιάζει στοιχεία όπως μετρούνται από το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ (WEF) τα οποία εξηγούν γιατί οι Έλληνες δεν εμπιστεύονται το κράτος τους. Η σύγκριση μεταξύ της κατάταξης της χώρας το 2007 και το 2013 είναι αποκαλυπτική. Η κατάταξη το 2013 είναι χειρότερη σε όλους τους επιλεγμένους δείκτες⁴.

Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι, παρά την λήψη μέτρων προς μείωση των δημοσίων δαπανών (περικοπές, κυρίως, μισθών και συντάξεων), το πρόβλημα ενός σπάταλου Δημοσίου όχι μόνο παραμένει αλλά έχει διογκωθεί, ενώ θα περίμενε κανείς το αντίθετο. Μία εξήγηση αυτού του φαινομένου παράδοξο ίσως είναι ότι οι περικοπές δεν έγιναν με τρόπο δίκαιο (και, άρα, που δεν εμπνέει εμπιστοσύνη), αλλά οριζόντια επί δικαίων και αδικών άνευ ουσιαστικής αξιολογήσεως. Μάλιστα,

3. Για περισσότερη ανάλυση και βιβλιογραφία ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στους Σκίντζη (2015) και Χύμη (2014β) στα τεύχη 19 και 9, αντίστοιχα, της *Ελληνικής Οικονομίας*.

4. Να σημειωθεί ότι η χειροτέρευση αυτή δεν σημαίνει αναγκαστικά χειρότερηση στην απόλυτη επίδοση της χώρας, όσο χειρότερηση σε σχέση με τις άλλες χώρες του δείγματος.

Πίνακας 1
Κατάταξη της Ελλάδος σε βασικούς θεσμικούς δείκτες*

Δείκτης	2007 (134 χώρες)	2013 (144 χώρες)
Σπατάλη δημοσίων δαπανών	75	131
Εκτροπή δημοσίων πόρων	64	81
Διαφάνεια κυβερνητικών πολιτικών	99	120
Ευνοιοκρατία στις αποφάσεις κυβερνητικών αξιωματούχων	67	109
Εμπιστοσύνη στους πολιτικούς	65	106
Βάρος κανονιστικού πλαισίου-ρυθμίσεων (Γραφειοκρατία)	116	136
Αποδοτικότητα νομικού πλαισίου στην επίλυση διαφορών	71	126
Αποδοτικότητα νομικού πλαισίου να αλλάζει λανθασμένες ρυθμίσεις		114

Πηγή: GCI, WEF (2008 και 2014).

* Οι αριθμοί υποδεικνύουν την κατάταξη σε σύνολο χωρών δηλαδή, όσο μικρότερος ο αριθμός, τόσο καλύτερη η κατάταξη.

σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 1, η σπατάλη δημοσίων δαπανών παρουσιάζει την μεγαλύτερη χειροτέρευση. Από 75οι σε 134 χώρες το 2007, βρεθήκαμε 131οι σε 144 χώρες το 2013.

Αυτό το στοιχείο δείχνει ότι οι πραγματοποιηθείσες περικοπές στις δημόσιες δαπάνες δεν περιόρισαν την σπατάλη. Πράγματι, οι οριζόντιες μειώσεις των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων χωρίς αξιολόγηση είναι ένα εύκολο μέτρο περικοπής δαπανών, πλην όμως αναποτελεσματικό ως προς την πολυπόθητη αύξηση της παραγωγικότητας του δημοσίου τομέα. Όταν ο μισθός ενός παραγωγικού και σκληρά εργαζόμενου μειώνεται το ίδιο με αυτόν ενός μη παραγωγικού εργαζόμενου, δεν προσφέρεται το παραμικρό κίνητρο στον μεν παραγωγικό να συνεχίσει να είναι παραγωγικός, στον δε μη παραγωγικό να προσπαθήσει να αυξήσει την παραγωγικότητά του.

Δεν είναι όμως μόνο η παραγωγικότητα των δημοσίων υπαλλήλων που χρήζει αξιολογήσεως και ανάλογης αμοιβής. Είναι οι ίδιες οι δομές του δημοσίου τομέα αυτές που πρώτα θα πρέπει να αξιολογηθούν. Ο δείκτης της γραφειοκρατίας (βάρος κανονιστικού πλαισίου) στον Πίνακα 1 είναι εύγλωτος. Δείχνει ότι υπάρχουν διαδικασίες στον δημόσιο τομέα που όχι μόνο δεν χρειάζονται –και που φυσικά απασχολούν εργαζομένους τους οποίους στερούνται άλλες θέσεις με μεγαλύτερη ανάγκη– αλλά αποτελούν κυριολεκτικά βάρος στην πραγματική οικονομία. Η χαμηλή παραγωγικότητα γενικά της ελληνικής οικονομίας οφείλεται, σε σημαντικό βαθμό, στην σπατάλη χρόνου, πόρων και εργαζομένων για διεκπεραίωση διαδικασιών που απλώς επιβαρύνουν την οικονομία χωρίς την προσθήκη της ελάχιστης προστιθέμενης αξίας.

4. Η ΑΔΗΡΙΤΟΣ ΑΝΑΓΚΗ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ

Ο μόνος τρόπος να βγει μία χώρα από την ύφεση είναι η παραγωγή. Αυτή έρχεται ουσιαστικά μόνο με επενδύσεις. Η Ελλάς έχει διαχρονικά την χαμηλότερη προσέλκυση αμέσων ξένων επενδύσεων (ΑΞΕ) από όλες τις χώρες της ΕΕ (Χύμης, 2013α). Μάλιστα, τα τελευταία στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας δείχνουν ότι το 2013-2014 η χώρα μας προσήλκυσε ΑΞΕ σε ποσό ίσο μόλις με το 1,2% και 0,9%, αντίστοιχα, του ΑΕΠ, όταν ο μέσος όρος της Ευρωζώνης ήταν στο 5,4%, με την Κύπρο να βρίσκεται στο 15,7% και την Ιρλανδία στο 21,5% (WB, 2015).

Σε παλαιότερο άρθρο του παρόντος δελτίου είδαμε ότι ένας κρίσιμος παράγοντας για την δημιουργία φιλικού επενδυτικού περιβάλλοντος είναι η αποτελεσματική λειτουργία της δικαιοσύνης (Χύμης, 2015). Τα στοιχεία του ΟΟΣΑ δείχνουν ότι η δικαιοσύνη στην Ελλάδα είναι πολύ χρονοβόρα. Συγκεκριμένα, είναι τρεις φορές πιο χρονοβόρα από ό,τι ο μέσος όρος των χωρών του ΟΟΣΑ και κατατάσσεται στην τελευταία θέση με 1.580 μέρες για την επίλυση μίας μέσης υποθέσεως, όταν ο μέσος όρος του ΟΟΣΑ είναι 540 μέρες.

Επίσης, οι βασικοί ανασταλτικοί παράγοντες προς το επιχειρείν –όπως αναγνωρίζονται κάθε χρόνο από έρευνα του WEF– στην Ελλάδα παραμένουν διαχρονικά σταθεροί με εξαίρεση την πρόσβαση στην χρηματοδότηση που λόγω της κρίσεως ανήλθε στην πρώτη θέση. Έτσι, όπως δείχνει ο Πίνακας 2, η αναποτελεσματική κρατική γραφειοκρατία, οι φορολογικές ρυθμίσεις και οι φορολογικοί συντελεστές ήταν το 2007 και παραμένουν το 2013 βασικοί παράγοντες που εμποδίζουν τις επενδύσεις στην Ελλάδα. Λόγω της κρίσεως, στην πρώτη θέση έχει ανέβει η πρόσβαση στην χρηματοδότηση (22,4%), ενώ στην τρίτη θέση με ποσοστό 14,2% έρχεται πλέον η πολιτική αστάθεια, εξίσου σημαντικός λόγος απωθήσεως επενδύσεων και μειώσεως της εμπιστοσύνης. Οι περιοριστικοί κανονισμοί στην αγορά εργασίας υποχώρησαν σημαντικά μετά τα μέτρα που ελήφθησαν προς την κατεύθυνση αυτή.

Πίνακας 2 Περιοριστικοί παράγοντες του επιχειρείν στην Ελλάδα			
2007		2013	
Ανασταλτικοί παράγοντες	%	Ανασταλτικοί παράγοντες	%
Αναποτελεσματική κρατική γραφειοκρατία	26,5	Πρόσβαση στην χρηματοδότηση	22,4
Φορολογικές ρυθμίσεις	15,6	Αναποτελεσματική κρατική γραφειοκρατία	19,8
Περιοριστικοί κανονισμοί στην αγορά εργασίας	12,6	Φορολογικές ρυθμίσεις	16,4
Διαφθορά	12,0	Πολιτική αστάθεια	14,2
Φορολογικοί συντελεστές	6,5	Φορολογικοί συντελεστές	9,4

Πηγή: WEF (2008, 2014).

Τα ανωτέρω δείχνουν ότι οι νέες αυξήσεις στους φορολογικούς συντελεστές δεν θα βοηθήσουν στην κατεύθυνση των επενδύσεων. Είναι δε ιδιαίτερος ανησυχητικό το γεγονός ότι –όπως πρόσφατα ανέφερε ο πρόεδρος της Ελληνικής Συνομοσπονδίας Εμπορίου και Επιχειρηματικότητας (ΕΣΣΕ)⁵– 60.000 χιλιάδες επιχειρήσεις έχουν αιτηθεί την μετεγκατάστασή τους εκτός των συνόρων. Φυσικά η λύση σε τέτοιου είδους προβλήματα δεν είναι οι απαγορεύσεις αλλά η επανάκτηση της απολεσθείσας εμπιστοσύνης και τα ανάλογα κίνητρα. Στην δημιουργία της εμπιστοσύνης δεν βοηθούν μέτρα όπως οι ξαφνικές φορολογικές αυξήσεις ή η απαίτηση για 100% προκαταβολή φόρου επί ενός αβέβαιου μελλοντικού εισοδήματος. Ιδιαίτερα δε όταν σε ανταγωνίστριες γειτονικές χώρες οι εταιρικοί φόροι κυμαίνονται σε ιδιαίτερος χαμηλά επίπεδα.

5. <http://www.protothema.gr/greece/article/494219/korkidis-60000-epiheiriseis-ekanan-aitisi-na-metakomisoun-sti-voulgaria/>.

5. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΑΓΚΑΙΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ

Σχετικά πρόσφατα, στις 23 Μαρτίου 2015, ο γνωστός Steve Forbes⁶ δημοσίευσε στο ομώνυμο περιοδικό Forbes μία ανοικτή επιστολή προς την Ελληνική Κυβέρνηση με τον λίαν αισιόδοξο τίτλο: «Η Ελλάς μπορεί να διδάξει τον κόσμο ένα μάθημα που χρειάζεται». Φυσικά αναφέρεται στα λάθη και τις εμμονές της Τρόικας με τους υψηλούς φόρους, αλλά και στο βασικό σημείο στο οποίο εστιάζει το παρόν άρθρο, την εμπιστοσύνη. Σημειώνει ότι το ελληνικό κράτος έχει χάσει την εμπιστοσύνη των πολιτών του, όπως αποδεικνύουν οι συνεχιζόμενες αποσύρσεις χρημάτων από τις τράπεζες τα τελευταία χρόνια, και ιδιαίτερα το τελευταίο διάστημα. Κατόπιν, συμφωνεί με την αντίδραση της Ελληνικής Κυβέρνησεως στην αύξηση του ήδη “φρικιαστικού” (horrible), όπως γλαφυρά χαρακτηρίζει το 23% στον ΦΠΑ, και προχωρεί σε προτάσεις μέτρων που όχι μόνο θα βοηθήσουν την Ελλάδα να βρει τον δρόμο της αναπτύξεως αλλά, κατά το κοινώς λεγόμενον, “θα βάλουν και τα γυαλιά” στην Τρόικα. Παρακάτω περιγράφονται συγκεκριμένες προτάσεις μεταρρυθμίσεων, που σύμφωνα με την διεθνή βιβλιογραφία έχουν επιτυχή αποτελέσματα.

A. ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ

α. Άμεση μείωση φορολογικών βαρών

Συγκρίνοντας τους υψηλούς εταιρικούς φόρους της Ελλάδος με τους χαμηλούς αντίστοιχους των ανταγωνιστριών γειτονικών χωρών (Βουλγαρία, Αλβανία και πΓΔΜ), ο Forbes επισημαίνει την σταδιακή βελτίωση και μεγέθυνση των εκεί οικονομιών μέσω της προσελκύσεως επενδύσεων, όταν στην Ελλάδα η οικονομία συρρικνούται, οι επενδύσεις δεν έρχονται και οι επιχειρήσεις φεύγουν. Προτείνει λοιπόν άμεση αποκλιμάκωση των φόρων και συγκεκριμένα προτείνει 10% ενιαίο φόρο σε επιχειρήσεις και εισοδήματα. Σε μελέτη του ΚΕΠΕ για την αύξηση της εισπραξιμότητας του ΦΠΑ είχε επισημανθεί το παράδειγμα της Κορέας όπου ο ΦΠΑ είναι στο 10%, καθώς και η αντικατάσταση των μετρητών με ηλεκτρονικά μέσα συναλλαγής (χρεωστικές και πιστωτικές κάρτες) (ΚΕΠΕ, 2011, 2014α). Η δραστική μείωση των φορολογικών συντελεστών θα οδηγήσει σε δραστική πάταξη της φοροαποφυγής, και αύξηση των δημοσίων εσόδων μέσω αυξήσεως της οικονομικής δραστηριότητας (όπως προβλέπει η καμπύλη Laffer), η οποία τώρα ασφυκτιά και συρρικνούται (ΚΕΠΕ, 2014β).

β. Απλοποίηση και σταθεροποίηση φορολογικού συστήματος

Ακόμα πιο σημαντικό και από την όποια μείωση των φορολογικών συντελεστών είναι η άρση της αβεβαιότητας με κατ’ αρχήν απλοποίηση του φορολογικού νόμου και μηχανισμού και σταθεροποίηση αυτού (βλ και Πίνακα 2). Όταν ο εν δυνάμει επενδυτής βλέπει να αλλάζουν οι φορολογικοί συντελεστές κάθε λίγους μήνες, πώς θα μπορέσει να κάνει το επιχειρηματικό του πλάνο; Όσες επενδυτικές ευκαιρίες και να έχει η χώρα (βλ. ΚΕΠΕ, 2013) ο υποψήφιος επενδυτής θα μεταφέρει την επένδυσή του σε περιβάλλον σταθερό και απλό που του εμπνέει εμπιστοσύνη.

B. ΜΕΙΩΣΗ ΣΠΑΤΑΛΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ

α. Εξορθολογισμός του δημοσίου τομέα

Όπως είδαμε στον Πίνακα 1, παρά τις οριζόντιες περικοπές σε μισθούς και συντάξεις, η σπατάλη δημοσίων πόρων συνεχίζεται. Τα στοιχεία δείχνουν ότι το ελληνικό κράτος δεν έχει αποδειχθεί

6. <http://www.forbes.com/sites/steveforbes/2015/03/03/greece-can-teach-the-world-a-needed-lesson/>.

καλός επιχειρηματίας. Τα χρόνια ελλείμματα στις ΔΕΚΟ, τα ελλείμματα γενικά του δημοσίου τομέα, η μέχρι πρόσφατα άγνοια του ακριβούς αριθμού των εργαζομένων στον δημόσιο τομέα κάθε άλλο παρά ενδείξεις καλής επιχειρηματικότητας είναι. Επίσης, όπως έχει αναδείξει και η εργαλειοθήκη του ΟΟΣΑ, υπάρχει πληθώρα οργανισμών στο Δημόσιο που, ενώ συνεχίζουν να χρηματοδοτούνται από τους φορολογούμενους πολίτες, δεν έχει αξιολογηθεί το παραγόμενο προϊόν τους.

Ακόμα, υπάρχουν διατάξεις περί πρόωρης συνταξιοδότησεως, ενώ ο πολίτης βρίσκεται σε παραγωγική ηλικία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι μητέρες με ανήλικα τέκνα. Δεδομένου και του σοβαρού δημογραφικού προβλήματος που μαστίζει τη χώρα, η μητέρα χρειάζεται γενναϊόδωρη άδεια μετά αποδοχών (2, 3 ή και περισσότερων ετών), όταν γεννήσει. Η πρόωρη σύνταξη στα 45 ή στα 50 λόγω τέκνου 12 ή 15 ετών δεν ωφελεί κανέναν. Το μεν παιδί έχει απολύτως ανάγκη την μητέρα του στο σπίτι όταν είναι σε βρεφική και νηπιακή ηλικία, όχι στην εφηβεία, η δε μητέρα μπορεί κάλλιστα να εργαστεί αφού είναι σε παραγωγικότερη ηλικία.

β. Αξιολόγηση και απολογισμός σε όλο το Δημόσιο

Ένα ουσιαστικό μέτρο για την βελτίωση της κακής επιχειρηματικής ποιότητας του κράτους είναι η αξιολόγηση. Η Ν. Ζηλανδία αντιμετώπισε παρόμοια κρίση χρέους την δεκαετία 1984-1994. Αναδιάρθρωσε τον δημόσιο τομέα της με αιχμή του δόρατος την εισαγωγή ουσιαστικών αξιολογήσεων και απολογισμών κάθε δημοσίου φορέα (Bale & Dale, 1998· Χύμης, 2013β). Είναι κρίμα βαδίζοντας τον 7ο χρόνο της οικονομικής κρίσεως να μην έχει γίνει ακόμα πράξη η ουσιαστική αξιολόγηση όχι μόνο των εργαζομένων αλλά κυρίως των φορέων και των δομών του Δημοσίου. Επίσης, χρειάζεται συγκεκριμένο καθηκοντολόγιο που να αναγνωρίζει τα ουσιαστικά αναγκαία προσόντα κάθε δημοσίας θέσεως. Είναι καιρός τα “τυπικά προσόντα” που αφορούν στο γράμμα του νόμου να αντικατασταθούν από τα “ουσιαστικά προσόντα” τα οποία και αφορούν στην ουσία, δηλαδή, στο πνεύμα του νόμου.

Η γραφειοκρατία απασχολεί χιλιάδες εργαζόμενους που πραγματικώς εργάζονται σκληρά, αλλά θα μπορούσαν να κάνουν κάτι πιο παραγωγικό σε άλλη θέση και όχι σε αυτήν που βρίσκονται. Η αξιολόγηση θα βοηθήσει στην καλύτερη και αποτελεσματικότερη χρήση του υπάρχοντος εργατικού δυναμικού. Δεύτερο πολύ σημαντικό κομμάτι της αξιολογήσεως είναι η σύνδεση της αμοιβής με την παραγωγικότητα και όχι με άκαμπτα κριτήρια όπως η ηλικία, τα χρόνια υπηρεσίας και το εκπαιδευτικό επίπεδο. Τα τελευταία θα λειτουργούν συνεπικουρικά σε έναν μισθό που θα πρέπει να καθορίζεται κατά βάση από την παραγωγικότητα και τα ουσιαστικά προσόντα της εκάστοτε θέσεως.

Γ. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΑΓΟΡΑΣ

Παρότι ξεκίνησε προ ολίγων ετών η σταδιακή απελευθέρωση σειράς επαγγελμάτων και η άρση πολλών εμποδίων, αυτές δεν έχουν ολοκληρωθεί, καθώς πολλά εμπόδια έχουν απλώς αλλάξει μορφή. Για περισσότερες πληροφορίες παραπέμπουμε τον αναγνώστη στην ειδική έκθεση του ΚΕΠΕ (2015), η οποία αναλύει την πορεία και τις καθυστερήσεις του ανοίγματος των επαγγελμάτων. Ο επιχειρηματίας και τα διάφορα επαγγέλματα δεν χρειάζονται κρατική προστασία. Η οικονομική θεωρία έχει δείξει ότι ο συναγωνισμός αναδεικνύει το τι πρέπει να παραχθεί και σε ποια τιμή πολύ πιο αποτελεσματικά από ό,τι το κάνει ένας κρατικός κεντρικός σχεδιασμός (Boettke, 2010). Αντίθετα, η κρατική προστασία σε συγκεκριμένες συντεχνίες το μόνο που πετυχαίνει είναι να αυξάνει την δυσπιστία και αγανάκτηση των πολιτών προς το κράτος και άρα να μεγεθύνει το χάσμα εμπιστοσύνης μεταξύ πολιτών και κράτους.

Δ. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Όταν η δικαιοσύνη αργεί υπερβολικά, ουσιαστικά χάνει την αξία της. Όταν ένας επιχειρηματίας σπαταλά χρόνια για την επίλυση υποθέσεως, αυτό έχει σημαντικό αντίκτυπο στην επένδυσή του. Έτσι, θα προτιμήσει χώρες όπου η δικαιοσύνη λειτουργεί γρήγορα και αποτελεσματικά. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η έκθεση του Επιχειρείν της Παγκόσμιας Τράπεζας:

«Η αποτελεσματική επίλυση των εμπορικών διαφορών έχει πολλά οφέλη. Τα δικαστήρια είναι ουσιαστικής σημασίας για τους επιχειρηματίες, διότι ερμηνεύουν και εφαρμόζουν τους νόμους και προστατεύουν έτσι τα δικαιώματα ιδιοκτησίας. Τα αποτελεσματικά και διαφανή δικαστήρια ενθαρρύνουν νέες επιχειρηματικές σχέσεις καθ' ότι οι επιχειρηματίες μπορούν να βασίζονται στα δικαστήρια, εάν μια συμφωνία δεν τηρηθεί. Γρήγορες και αποτελεσματικές δίκες είναι ιδιαίτερα απαραίτητες για μικρές επιχειρήσεις, οι οποίες δεν διαθέτουν τους πόρους να παραμείνουν στην αγορά όσο περιμένουν την έκβαση μιας μακράς και χρονοβόρου δικαστικής υποθέσεως» (WB, 2014 σελ. 74).

6. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι ανωτέρω είναι μερικές βασικές μεταρρυθμίσεις που έχει άμεσα ανάγκη η χώρα, ώστε να μπει σε πορεία ανάπτυξης. Η αποκλειστική εμμονή σε μέτρα φορολογικά όχι μόνο αποβαίνει αντιπαραγωγική αλλά δεν έχει πάντα ούτε καν τα βραχυπρόθεσμα αναμενόμενα θετικά αποτελέσματα. Ο φαύλος κύκλος της κρίσεως είναι ο εξής: μείωση των εισοδημάτων (άρα περιορισμός της φοροδοτικής ικανότητας) → αύξηση φορολογικών συντελεστών προς διακράτηση ή και αύξηση εσόδων → περαιτέρω μείωση οικονομικής δραστηριότητας και άρα εισοδημάτων, αύξηση ανεργίας κλπ.

Ιδιαίτερα σε ένα περιβάλλον όπου το κράτος έχει απολέσει την εμπιστοσύνη των πολιτών, μέτρα όπως τα ανωτέρω είναι ακόμη περισσότερο αναγκαία για την επανάκτηση της χαμένης εμπιστοσύνης η οποία όχι μόνο θα φέρει επενδύσεις, αύξηση παραγωγής, μείωση της ανεργίας και αύξηση της φοροδοτικής ικανότητας της οικονομίας, αλλά θα αποτελέσει και ουσιαστικό μέτρο κατά της φοροδιαφυγής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bale, M. and Dale, T. (1998). "Public Sector Reform in New Zealand and its Relevance to Developing Countries". *The World Bank Research Observer*, 13(1), pp.: 103-121.
- Boettke, P.J. (2010). "What happened to 'Efficient Markets'". *The Independent Review*, 14(3), pp.: 363-375.
- Feld, L.P. and Frey, B.S. (2007). "Tax compliance as the result of a psychological tax contract: the role of incentives and responsive regulation". *Law and Policy*, 29(1), pp.: 102-120.
- Laffer, A.B. (2004). *The Laffer curve: Past, present and future*. The Heritage Foundation: Policy Research & analysis, No. 1765, June.
- Schneider, F. (2013). *The Shadow Economy in Europe, 2013*. Study by ATKearney and VISA.
Διαθέσιμο στο: <http://www.atkearney.com/documents/10192/1743816/The+Shadow+Economy+in+Europe+2013.pdf/42062924-fac2-4c2c-ad8b-0c02e117e428>.
- WB (World Bank) (2014). "Ease of Doing Business 2015 Report".
Διαθέσιμο στο: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2015>.

- WB (World Bank) (2015). "Foreign direct investment, net inflows". Διαθέσιμα δεδομένα στο <http://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD> καθώς και "World Development Indicators: Global Private Financial Flows", διαθέσιμα δεδομένα στο <http://wdi.worldbank.org/table/6.9>.
- ΚΕΠΕ (2011). "Ηλεκτρονικά μέσα συναλλαγών: Η επίδραση στα έσοδα μέσω ΦΠΑ". Μη δημοσιευμένη, στο ευρύτερο κοινό, μελέτη.
- ΚΕΠΕ (2013). "Επενδυτικές ευκαιρίες στην Ελλάδα – Η πορεία προς την ανάκαμψη και βιώσιμη ανάπτυξη". Μη δημοσιευμένη, στο ευρύτερο κοινό, μελέτη.
- ΚΕΠΕ, (2014α). "Ηλεκτρονικά μέσα πληρωμών: Η επίδραση στα έσοδα του κράτους μέσω αύξησης της χρήσης τους". Μη δημοσιευμένη, στο ευρύτερο κοινό, μελέτη.
- ΚΕΠΕ (2014β). "Φορολογική πολιτική στα προϊόντα καπνού στην Ελλάδα. Τα Έσοδα του Δημοσίου και το λαθρεμπόριο". Μη δημοσιευμένη, στο ευρύτερο κοινό, μελέτη.
- ΚΕΠΕ (2015). *Βαθμός απελευθέρωσης των επαγγελματιών και αναμενόμενες επιπτώσεις*. Εκθέσεις, 71.
- Σκίντζη, Γ. (2015). "Η αποδοτικότητα είσπραξης του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας". *Ελληνική Οικονομία*, 19 (Ιούλιος), σσ. 29-37, ΚΕΠΕ.
- Χύμης, Α. (2013α). "Η συμβολή του επενδυτικού κλίματος στην έξοδο από την κρίση". *Οικονομικές Εξελίξεις*, 22, σσ. 71-78, ΚΕΠΕ. Αναδημοσιευθέν εις: *Δελτίον Διοικήσεως Επιχειρήσεων*, 407 (2014), σσ. 20-39.
- Χύμης, Α. (2013α) "Νέες προοπτικές οικονομικής μεγέθυνσης της Ελληνικής Οικονομίας με βάση τις επικείμενες μεταρρυθμίσεις στον αγροτικό τομέα: Μαθήματα από την Νέα Ζηλανδία". *Οικονομικές Εξελίξεις*, 21, σσ. 71-81, ΚΕΠΕ.
- Χύμης, Α. (2014α). "Ο ρόλος των θεσμών στην ανάπτυξη της οικονομίας". *Ελληνική Οικονομία*, 3 (Μάρτιος), σσ. 18-25, ΚΕΠΕ.
- Χύμης, Α. (2014β). "Αποδοτικότητα των φόρων στην Ελλάδα". *Ελληνική Οικονομία*, 9 (Σεπτέμβριος), σσ. 13-22, ΚΕΠΕ.
- Χύμης, Α. (2015). "Ανταγωνιστικότητα: Ο ρόλος της στην Ανάπτυξη". *Ελληνική Οικονομία*, 13 (Ιανουάριος), σσ. 33-41, ΚΕΠΕ.

Η ΕΓΧΩΡΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΡΕΑΤΟΣ: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΑΡΙΘΜΟΙ

Ιωάννα Ρεζίτη, Ερευνήτρια ΚΕΠΕ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΚΡΕΑΣ – ΤΟ ΠΡΟΪΟΝ

Το κρέας αποτελεί σημαντικό συστατικό της ανθρώπινης διατροφής. Εκτός από την ειδική θρεπτική του αξία, η γεύση και η μυρωδιά του καθώς και η σχετικά εύκολη και γρήγορη προετοιμασία των γευμάτων του το καθιστούν ελκυστικό στη διατροφή. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ) για το έτος 2013, η μέση μηνιαία δαπάνη των νοικοκυριών για κρέας ανήλθε σε 70,51 ευρώ καλύπτοντας το 24,23% των συνολικών δαπανών για είδη διατροφής¹. Ωστόσο μείωση κατά 5,6% παρατηρείται το 2013 σε σχέση με το 2012 στη μηνιαία ποσότητα του κρέατος που καταναλώθηκε ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης. Η Ελλάδα είναι η έβδομη χώρα στον κόσμο σε κατανάλωση κόκκινου κρέατος και κάθε Έλληνας καταναλώνει εκατό κιλά, κατά μέσο όρο, το χρόνο, όταν κάθε κάτοικος των ΗΠΑ φθάνει τα ογδόντα οκτώ κιλά².

Το 65%-70% του πωλούμενου κρέατος στη χώρα διακινείται μέσω των μεμονωμένων κρεοπωλείων, τα οποία εκτιμάται ότι φθάνουν τα 24.000 καταστήματα πανελλαδικά. Το υπόλοιπο ποσοστό αφορά στην πώληση κρέατος μέσω αλυσίδων σούπερ μάρκετ, ενώ αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως αυτή η αναλογία κρεοπωλείων/σούπερ μάρκετ είναι ακριβώς η αντίθετη σε πολλές ανεπτυγμένες χώρες της ΕΕ. Η λιανική τιμή του κρέατος είναι σχετικά φθηνότερη, σε σχέση με τις περισσότερες χώρες της ΕΕ, παρόλο που το μεγαλύτερο μέρος του εισάγεται από αυτές. Σαν πλήρης τροφή είναι φθηνότερη ακόμη και σε σχέση με άλλα βασικά καταναλωτικά προϊόντα. Η ασφάλεια και η υγιεινή του προσφερόμενου προϊόντος είναι υψηλή, ως αποτέλεσμα της γενικότερης συνεχούς βελτίωσης της παραγωγικής διαδικασίας, των μεταφορών, των σύγχρονων εργαστηρίων επεξεργασίας και του ελέγχου των “ελληνοποιήσεων”³.

2. ΠΑΡΑΓΩΓΗ, ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ

Για την ανάλυση της αγοράς κρέατος θα εξετάσουμε τα Ισοζύγια των διαφόρων κρεάτων. Ο βαθμός αυτάρκειας σε κρέας έχει μειωθεί κατά 8% το 2013 σε σχέση με το 2008, λόγω της μείωσης της ακαθάριστης εγχώριας παραγωγής κατά 13,5% και της κατανάλωσης κατά 6%, και διαμορφώθηκε το 2013 στο 51,5%. Το 2013 το μεγαλύτερο μερίδιο της παραγωγής καλύπτεται από το κρέας πουλερικών (43,2%) και ακολουθούν το χοιρινό κρέας (24,5%), το αιγοπρόβειο (13,8%) και το βόειο (11,3%) (Πίνακας 1).

Ειδικότερα, η αυτάρκεια σε χοιρινό μειώθηκε κατά πέντε ποσοστιαίες μονάδες λόγω μείωσης της παραγωγής κατά 9% και αύξησης της κατανάλωσης κατά 4,5% (Πίνακας 3). Έτσι το ελληνικό χοιρινό καλύπτει το 35% της ζήτησης και το υπόλοιπο καλύπτεται από εισαγωγές. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ⁴ σωρευτικά τη διετία 2011-2013 είχαμε μείωση στον αριθμό των χοίρων

1. Το 2013 παρατηρείται μείωση στη μηνιαία δαπάνη κατά 4,86% σε σύγκριση με το 2012.

2. Καθημερινή 11/3/2014, «Έβδομη χώρα στον κόσμο σε κατανάλωση κρέατος η Ελλάδα».

3. Ετήσιο συνέδριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης Εμπόρων Κρέατος και Ζώων Ζών (UECBV), Θεσσαλονίκη, Μάιος 2010.

4. «Έρευνες ζωικού κεφαλαίου, προσωρινά αποτελέσματα, έτους 2013», Δελτίο Τύπου, 31/6/2014.

που εκτρέφονται κατά 1,8% το 2012 σε σχέση με το 2011 και κατά 6,2% το 2013 σε σχέση με το 2012. Αντίστοιχα, παρατηρήθηκε μείωση των εκμεταλλεύσεων κατά 4,9% το 2012 σε σχέση με το 2011 και 0,9% το 2013 σε σχέση με το 2012. Παρ' όλα αυτά, το 2013 παρατηρείται αύξηση της κατανάλωσης χοιρινού κατά 3% η οποία καλύπτεται από εισαγωγές, αφού η παραγωγή μειώθηκε κατά 5%. Την ανάπτυξη του κλάδου αναστέλλει η έλλειψη μεγάλων κάθετων μονάδων και το υψηλό κόστος των ζωοτροφών.

Η αυτάρκεια σε βόειο φτάνει το 30%, λόγω αύξησης της παραγωγής το 2012 σε σχέση με το 2011 κατά 11% και μείωσης της κατανάλωσης κατά 5% (Πίνακας 2). Η αύξηση της παραγωγής οφείλεται στην αύξηση των βοοειδών κατά 0,6% και των εκμεταλλεύσεων κατά 0,4%. Ωστόσο, το 2013 σημαντική μείωση υπέστησαν ο αριθμός των βοοειδών (4,6%) και οι εκμεταλλεύσεις (2,5%). Η κρεοπαραγωγός βοοτροφία χαρακτηρίζεται από μεγάλο αριθμό μονάδων μικρής σχετικά δυναμικότητας (κατά μέσο όρο 39 ζώα ανά εκμετάλλευση) διεσπαρμένων σε όλη τη χώρα. Το βόειο κρέας προέρχεται από τρεις πηγές: (α) τη γαλακτοπαραγωγό βοοτροφία, διαφοροποιούμενο σε βόειο κρέας παραγώγων πάχυνσης (μόσχοι) και βόειο κρέας αγελάδων (συνήθως μεγάλα ζώα που απομακρύνονται από την εκμετάλλευση αφού ολοκληρώσουν τους προβλεπόμενους κύκλους γαλακτοπαραγωγής), (β) τις θηλάζουσες αγελάδες και τα παράγωγά τους (βόειο κρέας παραγώγων πάχυνσης και μεγάλων ζώων) και (γ) τους εισαγόμενους για πάχυνση μόσχους (συνήθως αρσενικά ζώα 4-6 μηνών κρεοπαραγωγικής κατεύθυνσης).

Μικρή αύξηση 2% παρουσίασε ο βαθμός αυτάρκειας στο κρέας των πουλερικών καλύπτοντας το 76,8% της κατανάλωσης από εγχώρια παραγωγή (Πίνακας 5), ενώ τη δεκαετία του '80 η χώρα ήταν αυτάρκης σε κρέας πουλερικών. Το κρέας των πουλερικών είναι το δεύτερο σε κατανάλωση στη χώρα μας μετά από το χοιρινό. Γενικότερα, το κρέας των πουλερικών απολαμβάνει αρκετά συγκριτικά πλεονεκτήματα σε σχέση με τα άλλα κρέατα, συμπεριλαμβανομένων: της προστιθής τιμής, της έλλειψης θρησκευτικών κατευθυντήριων γραμμών που περιορίζουν την κατανάλωση, της καταλληλότητάς του όσον αφορά την υγεία, των χαμηλότερων εκπομπών αερίων⁵, του χαμηλότερου κόστους παραγωγής, του μικρότερου χρόνου εκτροφής, και των μειωμένων επενδυτικών αναγκών. Η κρεοπαραγωγός πτηνοτροφία (συμβατική) είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη και αποτελείται από μεγάλες επιχειρήσεις οι οποίες λειτουργούν με βάση τη συμβολιακή παραγωγή. Οι 10 μεγαλύτερες επιχειρήσεις ελέγχουν το 80% της αγοράς και πρόκειται για πλήρως καθετοποιημένες επιχειρήσεις, δηλαδή σε αυτές γίνεται η παραγωγή φυράματος, νεοσσών, η σφαγή, η τυποποίηση, η εμπορία και η διακίνηση. Επί δεκατέσσερα χρόνια (1996-2010) λειτουργούσε το καρτέλ του κοτόπουλου που δραστηριοποιούνταν οι εν λόγω επιχειρήσεις αλλά και ο οικείος κλαδικός σύνδεσμος, καθορίζοντας τις τιμές χονδρικής και λιανικής και μοιράζονταν μεταξύ τους τα κανάλια διανομής⁶. Επίσης, το φαινόμενο της «ελληνοποίησης» μέρους των εισαγόμενων ζωντανών πουλερικών, κυρίως από Βουλγαρία παρατηρείται συχνά στην αγορά. Η δημιουργία μιας συμβατικής πτηνοτροφικής εκμετάλλευσης θα είχε μικρή δυναμική επιτυχίας, καθώς θα ήταν αδύνατο να ανταγωνιστεί τα κόστη παραγωγής και την τιμή πώλησης των μεγάλων επιχειρήσεων. Ωστόσο εναλλακτικά συστήματα παραγωγής, τα βιολογικά και τα ελευθέρως βοσκής, έχουν χώρο να αναπτυχθούν (Συμεών και Μπιζέλης, 2015). Η αυτάρκεια της χώρας μας σε αιγοπρόβειο κρέας μειώθηκε από 95% το 2012 σε 90% το 2013 λόγω μεγάλης μείωσης τόσο της κατανάλωσης κατά 35% όσο και της παραγωγής κατά 40% περίπου (Πίνακας 4).

5. Τα μηρυκαστικά ζώα (βοοειδή, πρόβατα και αίγες) διαθέτουν ένα μεγάλο όργανο αερόβιας πέψης «τη μεγάλη κοιλιά» που ζυμώνει και αφομοιώνει τις χονδροειδείς ζωοτροφές και αυτό οδηγεί σε σχετικά μεγάλη εκπομπή μεθανίου ανά μονάδα ενέργειας των ζωοτροφών που καταναλώνονται. Οι χοίροι και τα πουλερικά λόγω του διαφορετικού συστήματος πέψης έχουν σχετικά χαμηλές εκπομπές.

6. Απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού αριθμ. 563/VII/2013, www.epant.gr.

Πίνακας 1
Ισοζύγιο προσφοράς κρέατος συνολικά (σε 1.000 τόνους)

Έτος	Ακαθάριστη εγχώρια παραγωγή	Καθαρή παραγωγή	Εισαγωγές κρέατος	Εξαγωγές κρέατος	Ανθρώπινη κατανάλωση	Αυτάρκεια
2008	505,53	524,25	410,80	31,00	904,05	55,9%
2009	496,58	514,69	480,87	39,51	956,05	51,9%
2010	491,88	504,50	453,09	40,72	916,87	53,6%
2011	495,32	502,74	455,51	48,61	909,64	54,4%
2012	494,03	493,05	449,14	42,38	899,81	54,9%
2013	437,09	434,96	453,29	38,91	849,34	51,5%

Πηγή: Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

Πίνακας 2
Ισοζύγιο προσφοράς βόειου κρέατος (σε 1.000 τόνους)

Έτος	Ακαθάριστη εγχώρια παραγωγή	Καθαρή παραγωγή	Εισαγωγές κρέατος	Εξαγωγές κρέατος	Ανθρώπινη κατανάλωση	Αυτάρκεια
2008	44,63	56,23	112,10	2,60	165,73	26,9%
2009	48,28	58,96	149,26	3,02	205,20	23,5%
2010	51,57	61,09	149,54	3,13	207,50	24,9%
2011	49,21	57,04	130,59	1,91	185,72	26,5%
2012	54,54	54,54	123,90	0,74	177,70	30,7%
2013	49,09	49,09	114,56	0,70	162,95	30,1%

Πηγή: Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

Πίνακας 3
Ισοζύγιο προσφοράς χοιρινού κρέατος (σε 1.000 τόνους)

Έτος	Ακαθάριστη εγχώρια παραγωγή	Καθαρή παραγωγή	Εισαγωγές κρέατος	Εξαγωγές κρέατος	Ανθρώπινη κατανάλωση	Αυτάρκεια
2008	118,55	118,55	183,80	5,50	296,85	40,2%
2009	116,66	114,81	202,74	5,88	311,67	37,4%
2010	114,47	111,25	190,13	6,15	294,12	38,9%
2011	122,99	119,52	203,72	7,27	315,97	38,9%
2012	114,34	111,27	198,22	6,93	302,56	37,8%
2013	108,96	106,73	209,37	5,16	310,94	35,0%

Πηγή: Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

Πίνακας 4
Ισοζύγιο προσφοράς αιγοπρόβειου κρέατος (σε 1.000 τόνους)

Έτος	Ακαθάριστη εγχώρια παραγωγή	Καθαρή παραγωγή	Εισαγωγές κρέατος	Εξαγωγές κρέατος	Ανθρώπινη κατανάλωση	Αυτάρκεια
2008	102,60	108,00	13,90	1,80	120,10	85,4%
2009	103,20	108,80	12,41	1,55	119,66	86,2%
2010	98,53	102,28	9,69	2,03	109,94	89,6%
2011	102,30	102,81	9,73	2,24	110,30	92,7%
2012	94,15	94,92	6,17	2,04	99,05	95,1%
2013	57,68	60,14	7,24	3,25	64,13	89,9%

Πηγή: Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

Πίνακας 5
Ισοζύγιο προσφοράς κρέατος πουλερικών (σε 1.000 τόνους)

Έτος	Ακαθάριστη εγχώρια παραγωγή	Καθαρή παραγωγή	Εισαγωγές κρέατος	Εξαγωγές κρέατος	Ανθρώπινη κατανάλωση	Αυτάρκεια
2008	192,97	192,97	66,10	16,90	242,17	79,0%
2009	186,06	187,77	77,31	15,39	249,69	74,5%
2010	186,33	187,34	64,13	16,15	235,32	79,2%
2011	179,02	180,53	70,34	22,27	228,60	78,3%
2012	191,39	193,12	76,22	20,14	249,20	76,8%
2013	189,28	187,78	72,93	19,86	240,85	78,6%

Πηγή: Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

Ο τομέας του κρέατος είναι οικονομικά σημαντικός λόγω των αθρόων εισαγωγών που πραγματοποιούνται, με αποτέλεσμα το μεγάλο έλλειμμα στο εμπορικό αγροτικό ισοζύγιο της χώρας. Η αξία των εισαγωγών κρέατος είναι η δεύτερη μεγαλύτερη μετά την αξία των εισαγωγών για καύσιμα. Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία από την ΕΛΣΤΑΤ, το 2014 οι εισαγωγές τροφίμων και ζώων ζώων ανήλθαν σε 5,12 δις ευρώ. Από αυτές 1,1 δις ευρώ αφορούν εισαγωγές κρεάτων και παρασκευασμάτων και αποτελούν το 22% των εισαγωγών τροφίμων και ζώων ζώων. Επίσης, οι εισαγωγές κρεάτων αποτελούν το 17,3% του συνόλου των εισαγωγών αγροτικών προϊόντων, αναλογία που παραμένει σε υψηλό και αμετάβλητο επίπεδο στην περίοδο της οικονομικής κρίσης (2013: 17,4%, 2012: 18%, 2011: 17,1%, 2010: 17,2%)⁷.

Οι εισαγωγές κρέατος και παρασκευασμάτων κατά τα τρία τελευταία έτη παρουσιάζονται στον Πίνακα 6. Οι εισαγωγές σε ποσότητα αυξήθηκαν κατά 0,67% το 2013 σε σχέση με το 2012, ωστόσο η αξία τους μειώθηκε κατά 2,50%, από το οποίο προκύπτει ότι στραφήκαμε σε φθηνότερο κρέας. Μεγάλη αύξηση σε αξία και ποσότητα παρουσίασαν οι κονσέρβες και τα παρασκευάσματα κατά

7. Εβδομαδιαίο δελτίο οικονομικών εξελίξεων της Alpha Bank (30/4/2015).

13% και 19%, αντιστοίχως. Οι εισαγωγές βόειου κατεψυγμένου μειώθηκαν σημαντικά κατά 19% και οι εισαγωγές αιγοπρόβειου αυξήθηκαν σημαντικά κατά 20% το 2013 σε σχέση με το 2012.

Το 2014, αύξηση στην αξία των εισαγωγών παρουσιάζουν το αιγοπρόβειο κατά 18%, τα παραπροϊόντα κατά 15% και τα παρασκευάσματα και κονσέρβες κατά 10%, ενώ μείωση στην αξία παρατηρείται στα βασικά είδη κρέατος: βόειο, χοιρινό και πουλερικών. Η τάση αυτή προς φθινότερο κρέας υποστηρίζεται και από την ανακατάταξη των χωρών-προμηθευτών. Σύμφωνα με τα στοιχεία του *Meat News* (2014), κατά την περίοδο 2012-2013 παρατηρείται σημαντική πτώση στις εισαγωγές βόειου κρέατος από Γαλλία, Ολλανδία και Γερμανία και εντυπωσιακή αύξηση των εισαγωγών πολωνικού (100%) και του ισπανικού (31%) βόειου κρέατος λόγω χαμηλότερων τιμών. Στο νωπό βόειο η Γαλλία χάνει μερίδιο, αν και είναι ο ηγέτης, καθώς προμήθευσε την Ελλάδα το 51,2% του βόειου που εισήγαγε συνολικά το 2014. Η Ολλανδία, η Πολωνία, το Βέλγιο και η Δανία

Πίνακας 6
Εισαγωγές κρέατος και παραπροϊόντων του*

	2012		2013		2014	
	Αξία (εκατ. €)	Ποσότητα (τόνοι)	Αξία (εκατ. €)	Ποσότητα (τόνοι)	Αξία (εκατ. €)	Ποσότητα (τόνοι)
Κρέατα βοοειδών νωπά διατηρημένα με απλή ψύξη.	406.217	99.903	375.461	94.412	367.124	95.263
Κρέατα βοοειδών κατεψυγμένα	52.647	14.495	42.969	11.706	39.657	11.812
Κρέατα χοιροειδών νωπά ή διατηρημένα με απλή ψύξη ή κατεψυγμένα	429.984	193.150	435.516	196.867	426.695	195.626
Κρέατα προβατοειδών & αιγοειδών νωπά ή διατηρημένα με απλή ψύξη ή κατεψυγμένα	23.084	5.539	25.240	6.628	29.861	7.428
Κρέατα και παραπροϊόντα βρώσιμα σφαγίων πουλερικών κατοικίδιων πετεινού, κότας, χήνας, γάλου, γαλοπούλας και φραγκόκοτας, νωπά ή διατηρημένα με απλή ψύξη ή κατεψυγμένα	132.834	71.689	131.600	74.372	127.227	78.865
Παραπροϊόντα σφαγίων βοοειδών, χοιροειδών, προβατοειδών, αιγοειδών, αλόγων, γαϊδουριών, μουλαριών βρώσιμα, νωπά ή διατηρημένα με απλή ψύξη ή κατεψυγμένα	16.185	8.268	16.577	8.781	19.033	9.541
Κρέας και παραπροϊόντα βρώσιμα σφαγίων κουνελιών, λαγών, περιστεριών, ή άλλων ζώων, νωπά ή διατηρημένα με απλή ψύξη ή κατεψυγμένα	2.091	713	1.905	634	1.564	413
Λουκάνικα, σαλάμια και παρόμοια προϊόντα από κρέατα, παραπροϊόντα σφαγίων ή αίμα, παρασκευάσματα διατροφής με βάση τα προϊόντα αυτά	28.675	8.762	27.880	9.060	24.482	8.757
Παρασκευάσματα και κονσέρβες κρεάτων παραπροϊόντων σφαγίων ή αίματος (εκτός από λουκάνικα, σαλάμια κλπ.)	47.083	15.045	53.330	17.899	59.013	18.296
ΣΥΝΟΛΟ	1.138.800	417.564	1.110.478	420.359	1.094.656	427.001

* Συγκεντρωτικά σε τετραψήφιο επίπεδο με βάση τη Διεθνή Ταξινόμηση Συνδυασμένης Ονοματολογίας (CN4). Κωδικοί: 0201, 0202, 0203, 0204, 0207, 0208, 0206, 1601, 1602.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

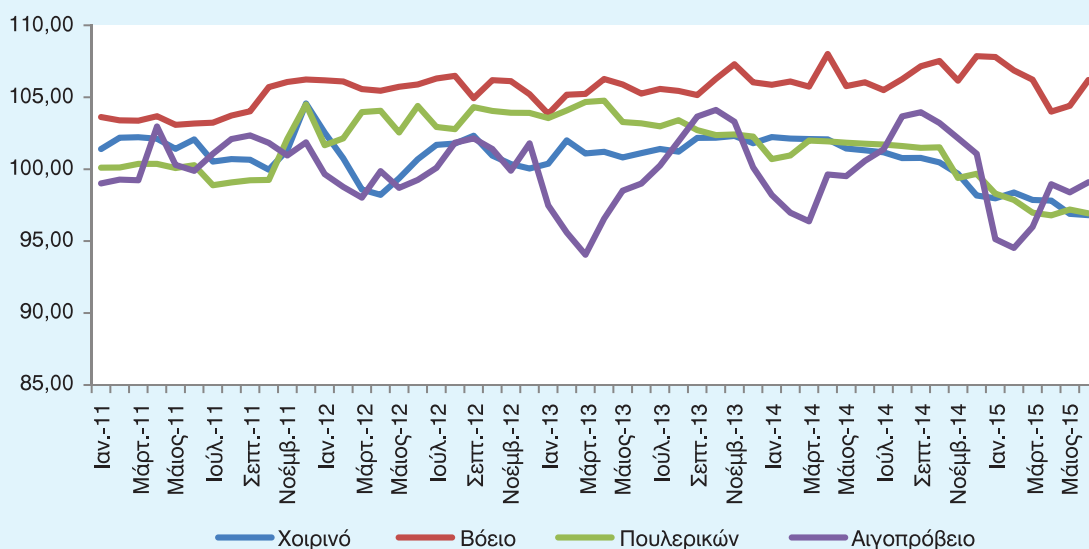
αύξησαν τις ποσότητες που μας έστειλαν, ενώ πτώση είχαν η Γαλλία (11%) και η Γερμανία (6%). Στις εισαγωγές κατεψυγμένου βόειου σημαντική θέση έχουν η Ιταλία (μερίδιο 26%) και η Πολωνία (μερίδιο 20%). Μεγάλη πτώση είχαν το Βέλγιο (55%) και η Ισπανία (35%), ενώ αύξηση παρουσίασε η Βρετανία (55%). Οι εισαγωγές από Μποτσουάνα, με μερίδιο 6%, παρουσίασαν αύξηση 81% το 2014 σε σχέση με το 2013.

Οι εισαγωγές χοιρινού κρέατος το 2013 έφτασαν στα 434 εκατ. ευρώ, αυξημένες κατά 1,60% σε σχέση με το 2012. Η Ολλανδία κρατάει σταθερά την πρώτη θέση, προμηθεύοντας τη χώρα μας με 95 χιλ. τόνους. Το 2014 το χοιρινό ξεπέρασε τους 195.000 τόνους και αποτελεί το 46% του συνόλου των εισαγωγών κρέατος, και ακολουθεί το βόειο με απλή ψύξη με 24% και των πουλερικών με 17%. Οι εισαγωγές χοιρινού από την Ολλανδία έχουν σταθερή πορεία σε σχέση με το 2013. Αντίθετα με το 2013, η Γαλλία και το Βέλγιο παρουσίασαν πτώση (7,5%) και (63,5%), αντιστοίχως. Σημαντική αύξηση παρουσίασε η Δανία (39,37% σε ποσότητα και 27,32% σε αξία) και η Πολωνία (207,84% σε ποσότητα και 64% σε αξία). Συνεχίζεται και το 2014 η τάση προς το φθηνότερο κρέας. Πρωταγωνιστές στις εισαγωγές αιγοπρόβειου κρέατος είναι η Νέα Ζηλανδία με τις μισές εισαγωγές αλλά και η Ισπανία, η Βουλγαρία και η Ρουμανία με αυξημένες ποσότητες πάνω από 40% το 2013. Η FYROM είναι ο δεύτερος προμηθευτής σε αξία, αν και μας προμηθεύει με λιγότερες ποσότητες από την Ισπανία (*Meat News*, 2014).

Περισσότερο και ακριβότερο ήταν το αιγοπρόβειο κρέας που εισαγάγαμε το 2014, με αύξηση της αξίας κατά 15%. Αύξηση παρουσίασαν η Ρουμανία (58%), η Ιταλία (38%) και η Ολλανδία (29%), ενώ μεγάλη μείωση υπέστη η Βουλγαρία (38%) (*Meat News*, 2015).

Η εξέλιξη στους δείκτες τιμών παραγωγού και καταναλωτή κατά την τριετία 2011-2015 παρουσιάζεται στα Διαγράμματα 1 και 2, αντιστοίχως. Στο τέλος του 2011 παρατηρείται σημαντική αύξηση στις τιμές παραγωγού του χοιρινού κρέατος και του κρέατος των πουλερικών και από το τέλος του 2013 οι τιμές τους ακολουθούν πτωτική πορεία, με μεγαλύτερη μείωση αυτή του χοιρινού κρέατος. Το εμπόργκο της Ρωσίας στα ευρωπαϊκά χοιρινά έχει προκαλέσει μείωση στις ευρωπαϊκές τιμές, με αποτέλεσμα να μειωθούν και οι ελληνικές τιμές λόγω των χαμηλών τιμών των εισαγόμενων κρεάτων.

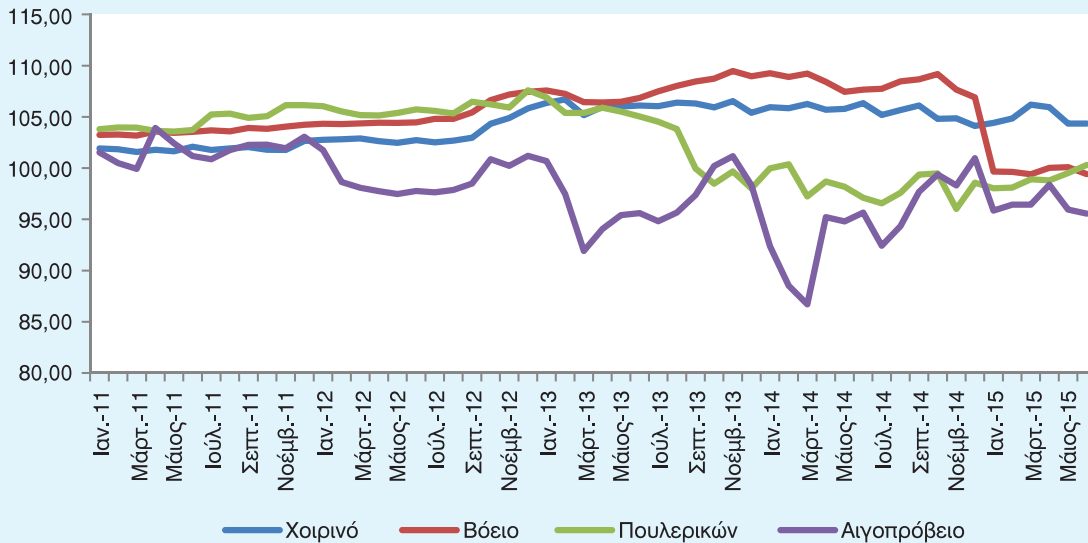
Διάγραμμα 1
Εξέλιξη του μηνιαίου δείκτη τιμών παραγωγού στα κρέατα (1/2011-6/2015)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

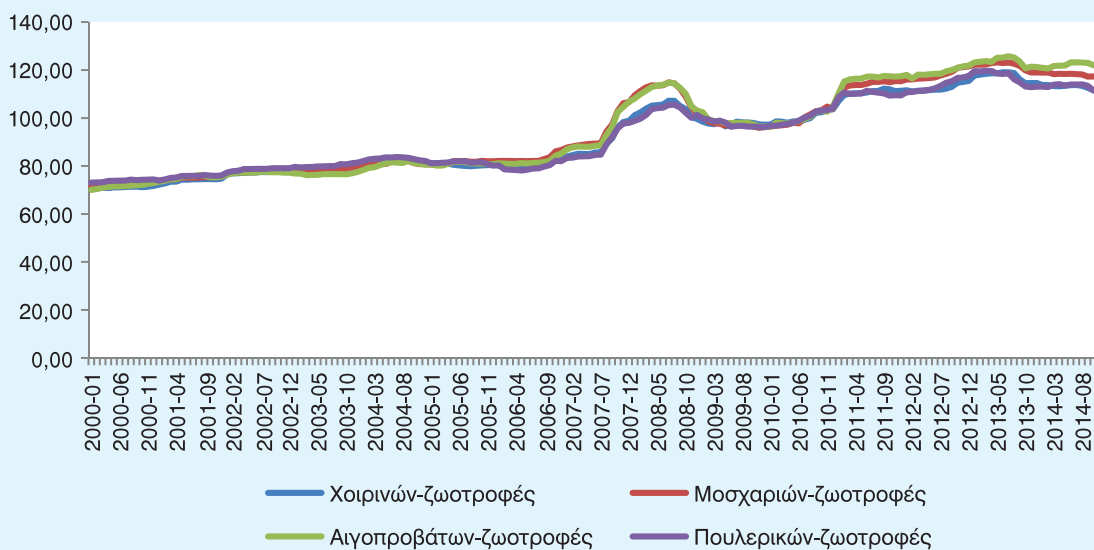
Η τιμή παραγωγού του αιγοπρόβειου κρέατος παρουσιάζει μεγάλη μεταβλητότητα λόγω εποχικότητας. Το 2015 άνοδο παρουσιάζουν οι τιμές παραγωγού στο βόειο και το αιγοπρόβειο και σταθεροποιημένη είναι η τιμή για το χοιρινό και τα πουλερικά. Σε αντίθεση με τις τιμές παραγωγού των κρεάτων, οι τιμές των ζωοτροφών (Διάγραμμα 3) ακολουθούν ανοδική πορεία, έχοντας ως αποτέλεσμα την αύξηση του κόστους παραγωγής. Ειδικότερα, από το 2007 οι τιμές των ζωο-

Διάγραμμα 2
Εξέλιξη του μηνιαίου δείκτη τιμών καταναλωτή στα κρέατα (1/2011-6/2015)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

Διάγραμμα 3
Εξέλιξη των τιμών των ζωοτροφών στην κτηνοτροφία

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

τροφών (δημητριακών και σόγιας) αυξήθηκαν κατά 27% για τη χοιροτροφία, 28% για την πτηνοτροφία, 31% για την αιγοπροβατοτροφία, και 25% για τη βοοτροφία.

Το Διάγραμμα 2 πιο πάνω παρουσιάζει την εξέλιξη του δείκτη τιμών καταναλωτή για τα κρέατα. Από το 2013, η τιμή καταναλωτή για το χοιρινό ακολουθεί σταθερή πορεία, ενώ σημαντικά πτωτική πορεία ακολουθεί η τιμή καταναλωτή των πουλερικών μέχρι και το 2014. Από το 2015 μικρή αύξηση παρατηρείται στο κρέας των πουλερικών και σημαντική πτώση στην τιμή του βόειου, προσπαθώντας να κρατήσει την τιμή του σταθερή.

3. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΚΡΕΑΤΟΣ

Σύμφωνα με τις προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission, 2014) για τις αγορές των αγροτικών προϊόντων, ο τομέας του κρέατος της Ε.Ε. αναμένεται να υποστηριχτεί από την αύξηση του πληθυσμού και την οικονομική ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών – αν και πιο αργή από την προηγούμενη δεκαετία⁸. Κατά τη διάρκεια του χρονικού ορίζοντα προβολής (2014-2024) εκτιμάται ότι θα αυξηθεί η παγκόσμια ζήτηση κρέατος και θα ευνοηθούν οι εξαγωγές από την Ε.Ε. Γενικά η παραγωγή κρέατος αναμένεται να αυξηθεί σε 44,9 εκατομμύρια τόνους, κυρίως από τη σταθερή επέκταση της αγοράς των πουλερικών. Στο τέλος του χρονικού ορίζοντα η κατά κεφαλήν κατανάλωση κρέατος αναμένεται να έχει πέσει στα 64,9 κιλά, επίπεδο παρόμοιο με αυτό του 2012.

Ειδικότερα, η παραγωγή βόειου κρέατος θα έχει πτωτική τάση, φτάνοντας το 2024 στους 7,6 εκατομμύρια τόνους, ελαφρώς χαμηλότερα από εκείνη το 2014, ενώ η κατανάλωση θα αυξάνεται ετησίως κατά 1,3%.

Μετά από μερικά χρόνια πτωτικής τάσης, η παραγωγή αιγοπρόβειου κρέατος αναμένεται να σταθεροποιηθεί στο επίπεδο του 2014, χάρη στη βελτίωση της κερδοφορίας των εκμεταλλεύσεων. Επίσης, η πλειονότητα των κύριων χωρών-παραγωγών αιγοπρόβειου κρέατος (και η Ελλάδα) αποφάσισαν να εφαρμόσουν τη συνδεδεμένη ενίσχυση (29€ ανά κεφαλήν ή 190€ ανά Μονάδα Μεγάλων Ζώων-Μ.Μ.Ζ.), η οποία θα επιφέρει σταθεροποίηση της παραγωγής στο επίπεδο του 2014. Η κατανάλωση αναμένεται να σταθεροποιηθεί περίπου στους 1,1 εκατομμύρια τόνους μέχρι το 2024, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι η κατανάλωση αυτού του είδους κρέατος είναι σχεδόν ανελαστική ως προς τις αυξήσεις της τιμής του κρέατος.

Η ευρωπαϊκή παραγωγή χοιρινού κρέατος αναμένεται να αυξηθεί οριακά, φτάνοντας περίπου τους 22,6 εκατομμύρια τόνους μέχρι το 2024 (κοντά στο επίπεδο του 2012). Περιβαλλοντικές ανησυχίες, κανόνες καλής διαβίωσης των ζώων και αλλαγές στα καταναλωτικά πρότυπα είναι μεταξύ των παραγόντων που περιορίζουν την επέκταση της παραγωγής. Ωστόσο η παγκόσμια ζήτηση αναμένεται να φτάσει τους 8,7 εκατομμύρια τόνους μέχρι το 2024 λόγω της σταθερής ζήτησης από την Ασία, και συγκεκριμένα από την Κίνα (αύξηση 20% από το 2014-2024)⁹. Η κατανάλωση χοιρινού θα ακολουθήσει πτωτική πορεία φτάνοντας τα 29,7 κιλά κατά κεφαλήν μέχρι το 2024 και χάνοντας μερίδιο από το κρέας των πουλερικών.

8. Οι αναπτυσσόμενες χώρες αντιπροσωπεύουν περίπου το 81% της προβλεπόμενης αύξησης της παγκόσμιας κατανάλωσης του κρέατος. (“Αυξάνεται η παγκόσμια ζήτηση αγροτικών προϊόντων”: www.epixeiro.gr).

9. Οι καθαρές εισαγωγές βόειου και χοιρινού κρέατος για Κίνα και Χονγκ Κονγκ αναμένεται να αυξηθούν 71% και 41% μέχρι το 2024, αντίστοιχως (“Αυξάνεται η παγκόσμια ζήτηση αγροτικών προϊόντων”: www.epixeiro.gr).

Η παραγωγή κρέατος πουλερικών αναμένεται να συνεχίσει τη σταθερή ανάπτυξή της κατά την περίοδο 2014-2024 με ρυθμό 0,7% ανά έτος. Η μεγαλύτερη αύξηση στην παραγωγή (1% ανά έτος) αναμένεται να παρατηρηθεί στην Ουγγαρία, Πολωνία, και Ρουμανία λόγω της συνεχούς αύξησης της παραγωγικότητας. Την περίοδο προβολής, οι τιμές των ζωοτροφών θα παραμείνουν σε επίπεδα χαμηλότερα των σημερινών και, μαζί με την αυξημένη εγχώρια και παγκόσμια ζήτηση, θα συνεισφέρουν στην αύξηση της ευρωπαϊκής παραγωγής που θα φτάσει τους 14 εκατομμύρια τόνους μέχρι το 2024. Η ζήτηση από τις αγορές της Μέσης Ανατολής, Ασίας και Αφρικής θα συνεχίσει να αυξάνει τις εξαγωγές της Ευρώπης κατά 2,2% ανά έτος, μέχρι να φτάσουν τους 1,6 εκατομμύρια τόνους το 2024.

Η κατανάλωση κρέατος δεν αναμένεται να αυξηθεί τα επόμενα χρόνια λόγω των κοινωνικών ανησυχιών (καλή διαβίωση των ζώων, εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου), των ανησυχιών για την υγεία και τη γήρανση του ευρωπαϊκού πληθυσμού (που θα τρώει λιγότερο κρέας). Μερικοί από αυτούς τους παράγοντες χρησιμεύουν για να ευνοηθεί το κρέας των πουλερικών σε σχέση με τα άλλα κρέατα, συνεισφέροντας στο αποτέλεσμα της αυξημένης κατανάλωσης του κρέατος των πουλερικών ως αναλογία στη συνολική κατανάλωση κρέατος.

4. ΟΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΓΧΩΡΙΑΣ ΚΡΕΑΤΟΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑΣ

Βασικό χαρακτηριστικό του τομέα του κρέατος εδώ και δεκαετίες είναι οι υψηλές εισαγωγές του και κατά συνέπεια το μεγάλο έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Αν και αυτό το πρόβλημα είναι ευρέως γνωστό από τον Τύπο και από επιστημονικές αναλύσεις, ελάχιστες συστηματικές ενέργειες έχουν γίνει από τους εμπλεκόμενους φορείς για την ενίσχυση της εγχώριας παραγωγής κρέατος.

Ένα σημαντικό ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί είναι αν υπάρχουν περιθώρια ανάπτυξης της εγχώριας παραγωγής κρέατος. Ειδικοί του κλάδου υποστηρίζουν ότι η αύξηση της παραγωγής είναι απαραίτητη για τη μελλοντική επιβίωση και ανάπτυξη της κτηνοτροφίας. Παράλληλα, επιστημονικές έρευνες έχουν προτείνει μέτρα που θα πρέπει να εφαρμοστούν ξεχωριστά σε κάθε κλάδο της κτηνοτροφίας, ώστε να καταστούν αυτοί οι κλάδοι κερδοφόροι και να μην εξαρτώνται από τις εκάστοτε επιδοτήσεις (Αμβροσιάδης, 2015).

Όσον αφορά το χοιρινό κρέας, η οικονομική κρίση αναμένεται να συμβάλει στην αύξηση της κατανάλωσής του, λόγω της στροφής των Ελλήνων καταναλωτών σε φθηνότερο κρέας. Η αύξηση της κατανάλωσης θα έχει ως αποτέλεσμα την περαιτέρω μείωση της αυτάρκειας, αν δεν αυξηθεί ταυτόχρονα και η παραγωγή. Η Ελλάδα ήταν κάποτε αυτάρκης σε χοιρινό κρέας και αυτό θα πρέπει να ξανακερδηθεί. Πρέπει να αξιοποιήσουμε το χαρακτηριστικό της χοιροτροφίας, που είναι η δυνατότητα σχετικά γρήγορης αύξησης της παραγωγής σε σύγκριση με την παραγωγή βόειου κρέατος.

Μετά τη συρρίκνωση της παραγωγής του χοιρινού κρέατος τα τελευταία χρόνια, οι χοιροτροφικές μονάδες που έχουν μείνει σε λειτουργία είναι βιώσιμες και μπορούν να παράγουν ποιοτικό χοιρινό και σε ανταγωνιστικές τιμές. Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής χοιροτροφίας είναι δυνατόν να βελτιωθεί είτε με την αύξηση της παραγωγικότητας είτε με τη μείωση του συνολικού κόστους παραγωγής (Βλάχος, 2003). Επίσης, ο αυστηρός έλεγχος στην εμπορία του χοιρινού κρέατος είναι επιτακτική ανάγκη, ώστε το εγχώριο να πωλείται για εγχώριο και το εισαγόμενο

για εισαγόμενο. Οι εντατικοί έλεγχοι θα εμποδίσουν την πτωτική πορεία της εγχώριας παραγωγής χοιρινού.

Οι Έλληνες καταναλωτές προτιμούν το εγχώριο χοιρινό λόγω καλύτερης ποιότητας από το εισαγόμενο και είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν και υψηλότερη τιμή. Παράλληλα η καθολική εφαρμογή του μέτρου ποιοτικής κατάταξης των χοιρινών στα σφαγεία συμβάλλει στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του εγχώριου χοιρινού και την κατοχύρωση του ελληνικού χοιρινού ποιότητας. Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί και στον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό των υφιστάμενων ή και ίδρυση νέων μονάδων, με στόχο τη μείωση του κόστους παραγωγής, την παραγωγή πιστοποιημένης ποσότητας κρέατος και την καθετοποίηση της παραγωγικής μονάδας σε συνεργασία με άλλες.

Η κρεοπαραγωγός βοοτροφία είναι ο πλέον ελλειμματικός κλάδος της ζωικής παραγωγής με παραγωγή των μοσχαριών που εισάγονται για πάχυνση. Οι προοπτικές άμεσης αύξησης της παραγωγής βόειου κρέατος είναι πρακτικά ελάχιστες λόγω σημαντικών προβλημάτων τόσο στην εκτροφή των ζώων όσο και στην προώθηση και πιστοποίηση των ζωικών προϊόντων. Αυτό, όμως, δεν αποκλείει την επιτυχία μιας προσπάθειας, ώστε να υπάρξει μερική υποκατάσταση των εισαγωγών. Η ποσότητα παραγωγής βόειου κρέατος εξαρτάται από τον αριθμό των εκτρεφόμενων αγελάδων στη χώρα μας, τον αναπαραγωγικό ρυθμό των αγελάδων και τη θνησιμότητα των μοσχαριών (Βαλεγράκης, 2015). Σύμφωνα με τον Γεωργούδη (2015) υπάρχουν συγκεκριμένες ενέργειες που μπορούν να εφαρμοστούν άμεσα και αφορούν την παραγωγική διαδικασία και θα έχουν ως αποτέλεσμα την αύξηση της αυτάρκειάς μας σε βόειο κρέας.

Η πτηνοτροφία είναι ο δυναμικότερος και ο περισσότερο εκσυγχρονισμένος κλάδος της ζωικής παραγωγής με συγκριτικά χαμηλή σημερινή αυτάρκεια, περίπου 79%, όταν ο κλάδος ήταν πλήρως αυτάρκης τη δεκαετία του '80. Η διακύμανση της αυτάρκειας στο μέλλον εξαρτάται από την πορεία και τη βιωσιμότητα των πτηνοτροφικών επιχειρήσεων. Προς το παρόν, στόχος των επιχειρήσεων είναι η αύξηση της παραγωγής, με παράλληλη μείωση του κόστους και παρεμπόδιση των ελληνοποιήσεων.

Δύο βασικοί παράγοντες της ζωικής παραγωγής εμποδίζουν την αύξηση της εγχώριας παραγωγής κρέατος: η χαμηλή παραγωγικότητα των εκτρεφόμενων ζώων και η αδυναμία εφαρμογής των αποτελεσμάτων της επιστημονικής έρευνας σε τομείς όπως η διατροφή των ζώων, η αναπαραγωγή, ο σταβλισμός, η γενετική βελτίωση, η εκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού και η καλή διαβίωση των ζώων.

Συμπερασματικά, οι κτηνοτρόφοι πρέπει να εκμεταλλευτούν την κατάλληλη επιστημονική γνώση και διεθνή εμπειρία για μείωση του κόστους, να εκσυγχρονίσουν τις μονάδες τους και να δημιουργήσουν ομάδες παραγωγών κτηνοτρόφων. Παράλληλα, το κράτος πρέπει να χαράξει μακροχρόνια εθνική πολιτική για την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας, στηριζόμενο στα αποτελέσματα των διαφόρων επιστημονικών ερευνών και τις βέλτιστες πρακτικές στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αμβροσιάδης, Ι. (2015) «Παραγωγή, μεταποίηση και κατανάλωση του κρέατος και των προϊόντων του στην Ελλάδα. Προβλήματα και προοπτικές». Πρακτικά του Πανελληνίου Συνεδρίου "Το κρέας και τα προϊόντα του". Θεσσαλονίκη.

Βαλεγράκης, Γ.Ε. (2015). «Παραγωγή βόειου κρέατος στην Ελλάδα-προοπτικές και προϋποθέσεις». Πρακτικά του Πανελληνίου Συνεδρίου "Το κρέας και τα προϊόντα του". Θεσσαλονίκη.

- Βλάχος, Η. (2003). «Εμπορία, δίκτυα διανομής και ανταγωνιστικότητα του Ελληνικού χοιρινού κρέατος», *Σύγχρονες τάσεις στη χοιροτροφία*, σελ. 135-161, Αγρίνιο, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Γεωργούδης, Α. (2015). «Κρίσιμα σημεία της παραγωγικής διαδικασίας που επιδέχονται βελτίωση για την αύξηση της αυτάρκειας στο βόειο κρέας». Πρακτικά του Πανελληνίου Συνεδρίου “Τα κρέας και τα προϊόντα του”. Θεσσαλονίκη.
- Συμεών, Γ.Κ. και Μπιζέλης, Ι. (2015). «Ανάπτυξη πτηνοτροφίας μικρής κλίμακας: τεχνικά και οικονομικά στοιχεία». Πρακτικά του Πανελληνίου Συνεδρίου “Το κρέας και τα προϊόντα του”. Θεσσαλονίκη.
- European Commission (2014). «Prospects for EU agricultural markets and income 2014-2024» December 2014. DG Agriculture and Rural Development.
- Meat News* (2014). «Ανερχόμενες δυνάμεις στις εισαγωγές κρέατος», Τεύχος 17, 2/6/2014.
- Meat News* (2015) «Ξεπερνούν το 1 δις οι εισαγωγές κρέατος το 2014», Τεύχος 28, 3/6/2015.

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ**

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2015